ZENONAS IVINSKIS

LIETUVOS IR APAŠTALŲ SOSTO SANTYKIAI AMŽIŲ BĖGYJE

Atspaudas
iš
Suvažiavimo Darbų IV t.
117-150 psl.

DR. JOSIPAS PAJAUJIS
ARCHYVAS

ROMA 1961

Ponui Vaitkevičiui
pagarbos ženklan
Autorius
Čikaga, (ab). IX.)

IŠ ISTORIJOS

Prof. Dr. Zenonas Ivinskis

LIETUVOS IR APAŠTALŲ SOSTO SANTYKIAI AMŽIŲ BĖGYJE

(IKI XVIII AMŽIAUS GALO)

Kun. Dr. Steponas Matulis, M. I. C.

LIETUVA IR APAŠTALŲ SOSTAS

1795-1940

DR. KASIS PETRUS ARCHIVAS

IV-08

LITHUANIAN RELATIONS WITH THE APOSTOLIC SEE THROUGH THE CENTURIES

(UP TO THE END OF THE XVIIITH CENTURY)

by

Prof. Dr. ZENONAS IVINSKIS

Summary

1. For a long time Lithuania did not develope strong relations with the Apostolic See, nor did she take care to inform her in greater detail about the various affairs of the Greater Principality of Lithuania. Therefore, Poland always spoke in Rome in the name of both countries, because she felt herself to be not only the " baptizer " of Lithuania but also notably older in the age of baptism and being the more powerful. Even from earlier times (XVth century) Lithuania was often known in the Roman curia under the common name of " Polonia ".

2. As the nuncio reports show there was lacking for a long time more precise information about Lithuania. Up to the end of the XVIIth century she was still considered to be a country with strong pagan influences. The saying : " Elle n'a pas eu une bonne presse ", which fitted her during and after the First World War, could have been applied equally three or four centuries earlier to the Greater Principality of Lithuania. In fact Lithuania for a long time did not receive favourable press or objective opinions. There is one significant fact in favour of the Lithuanian nation which has never been aptly valued in Rome. As soon as Luther's teachings appeared, the first to fall away from Rome was the German order, which for two hundred years had drained the blood from the living body of the Lithuanian nation and which had been protected for so long a time with every kind of privilege. On the contrary, the almost newly baptized Lithuanians not only resisted the heresy, but up to the present day have conserved a strong lively attachment to Rome and to the Latin cross which was built by her first King.

3. Residing almost all the time in Warsaw and surrounded by Polish side when matters regarding Lithuania's and Poland's affairs arose. Such was the case for example when the nephew of the Primate of Gniezn, J. Voronieckis, who did not know a single word of Lithuanian, struggled to become the bishop of Medininkai. The nuncio had made great promises to the Primate. If it had not been for the strong intercession of

P 3171

the Jesuits in Rome for M. Giedraitis, and if Henry Valois had not suddenly left Poland, then the inspirator of the first Lithuanian books would not have become the bishop of Žemaičiai (Samogita). Again the nuncio was completely on the Polish side when in 1592 the eight year conflict for the appointment of the bishop of Vilnius began. Each separate movement of Lithuanians was presented to the nuncio as being a destruction of the common catholic front.

4. When the decisions of the Council of Trent were put into effect in Lithuania and Poland, i. e. when the effort was made to put them into effect in the various dioceses, the contacts of Lithuanian bishops with the Holy See became stronger. When the wave of Protestantism receded, more attention was given to Rome by the return to catholicism of persons of distinctive rank. Many of them (Radvila, Sapiega, Pacas and others) often wrote letters to the popes themselves. Because the churches were distant they often requested for portable altars or for an easing of fasting regulations (in times of sickness).

Fortified in the catholic faith, Lithuania met the yoke of the Russians in the XIXth century and was able to prove her attachment to Rome. For her fidelity to the Latin cross and to the Apostolic See, she made many sacrifices after the year of 1863. Even greater and truly worthy of the attention of history are the sufferings of the nations after 1940 which will be fittingly evaluated by the generations to come.

KU biblioteka

LIETUVOS IR APAŠTALŲ SOSTO SANTYKIAI AMŽIŲ BĖGYJE

(IKI XVIII AMŽIAUS GALO)

I. *Įvadas — trys laikotarpiai.*

II. *Lietuvos sąlytis su Roma ir su krikščionybe vokiečių ordino agresijos šimtmečiuose.*

III. *Lotynišką krikštą priėmusios Lietuvos santykiai su Apaštalų Sostu iki XVI amž. antros pusės.*

IV. *Lietuvos santykiai su Roma po Tridento koncilijos iki Respublikos galo.*

1. *Nuncijai ir jų pranešimai apie Lietuvą Romai.*
2. *Lietuvos vyskupų reliacijos ir jų vizitai* Ad Limina Apostolorum.
3. *Lietuvos-Lenkijos respublikos atstovas Romoje ir kiti ryšiai su Apaštalų Sostu.*

V. *Trumpos išvados.*

I. Įvadas — Trys laikotarpiai

Ubi venit plenitudo temporis misit Deus Filium suum (*Gal.* 4, 4) — « Kai atėjo laiko *Pilnybė*, Dievas siuntė savo Sūnų ». Šitie Tautų Apaštalo žodžiai Katalikų Bažnyčios istorijoje, t. y. Evangelijos sąlytyje su nekrikštytomis tautomis, turi gilios istoriškai-filosofinės prasmės. Yra įdomu stebėti, kaip įvairiuose kraštuose bei kontinentuose Kristaus mokslas, chronologiškai žvelgiant, atėjo skirtingu laiku ir vis naujose aplinkybėse. Kai kurioms tautoms toji *laiko pilnybė* tik šiandien teateina. (O yra tautų, kurios su krikščionybe į artimesnį kontaktą tesueis už vieno ar poros šimtų metų!).

Germanams, pasėkoje airių ir škotų vienuolių uolių misijų, *plenitudo temporis* atėjo VII-VIII amž., slavams (lenkams ir rusams) X amžiuje. Danų švedų ir norvegų tautas ji pasiekė pir-

moje XI amž. pusėje. O lietuviams ji švystelėjo tik XIII šimtmetyje, jeigu neskaityti ant X ir XI amžių sąvartos dviejų misininkų (Vaitiekaus ir Brunono) trumpos veiklos, pasibaigusios judviejų mirtimi.

Šitaip per šimtmečius susidaro Katalikų Bažnyčios istorijos kreivė! Ji yra labai įdomi, įvairuojanti, virpanti, nes kiekvienoje tautoje toji *laiko pilnybė* apsireiškė kitu būdu ir rado vis kitas sąlygas. Bet kur krisdavo Naujojo Mokslo sėkla, į ten savo žvilgsnį nukreipdavo Apaštalų Sostas. Tuoj buvo organizuojami pagrindiniai krikščionybės skleidimo židiniai, šv. Petro įpėdinio vardu buvo šventinami ir pasodinami Romai priklausą vyskupai.

Baltų giminėse *plenitudo temporis* buvo gana vėlyba. Pagoniškasis gamtos ir jos reiškinių įdvasinimas bei garbinimas ten nuo seno buvo gana stipriai apvaldęs visą žmogaus prigimtį. Skaitant nuo pasirodymo Vidurio Europoje ano didžiojo germanų tautų apaštalo šv. Bonifaco turėjo praeiti dar beveik pusė tūkstanties metų, t. y. tiek, kiek mus skiria nuo pirmųjų Vytauto įpėdinių, kol Lietuva buvo pradėta ženklinti Kryžiaus antspaudu. O tada jau buvo pirmojo Lietuvos karaliaus Mindaugo laikai.

Apie baltų pagonis Roma jau išgirdo XII amž. gale, nes 1199 pats popiežius Inocentas III (1198-1216) rašė apie Livonijos tautas, kad jos « Dievui priderančią garbę atiduoda neprotingiems gyvuliams, lapuotiems medžiams, tyriems vandenims, žaliuojančioms žolėms ir blogosioms (nešvarioms) dvasioms »[1]. Tas pats pilnai galiojo ir lietuviams. Žinių apie baltų tautas Vakarų Europoje ir Romoje prasiskverbė daugiau, kai vokiečių pirklių keliais nusekė misininkai, kai pagaliau prie Dauguvos krantų (Livonijoje) nuo 1202 buvo įkurtas kalavijuočių ordinas, o į Prūsus 1231 koją įdėlė pirmasis kryžiuočių riterių būrelis.

Ginkluotų misijų atstovai, kurių visą veiklą reikia aiškintis kryžiaus karų ir jų metu kilusios dvasios ideologijoje, tapo Apaštalų Sosto informatoriais apie Pabaltijo tautas. Senprūsiai, latvių giminės, o ypač lietuviai — žodžiu, visos baltų tautos — buvo pristatytos Romai, kaip *pagonys*; vėliau užsitraukę *užkietėjusių « idololatrų »* (t. y. stabmeldžių) pavadinimą.

Kryžiaus karų bangai į Palestiną visai baigiantis ir po 1270 galutinai sunykus, žymiai arčiau — Baltijos rytiniam krante — atsivėrė naujas kryžiaus karo frontas. Tad pirmoji Romos pažintis

---

[1] A. Mierzyński, *Mythologiae Lithuanicae Monumenta*, I (1892), 50-51 psl. — A. Švabe, *Fontes Historiae Latviae medii aevi*, I (1937), 20 psl. — L. Arbusow, *Roemischer Arbeitsbericht*. Acta Universitatis Latviensis, XVII (1928), 321 psl.

su pagonimis lietuviais prasidėjo prieš juos skelbiamais kryžiaus karais. Toji fazė per visą XIII amžių nusitęsė iki pat XIV šimtmečio galo, jei neskaityti labai trumpučio ir šviesaus laikotarpio, kai pakrikštytas Lietuvos valdovas popiežiaus vardu buvo karūnuotas karaliumi.

Per XIV amžių iš Avignono, kur nuo 1305 m. popiežiai gyveno, su kryžiaus karų šauksmu prieš pagonis, drauge, tiesiog ar tarpiškai, ėjo į didžiuosius Lietuvos kunigaikščius ir raginimas priimti krikštą. Visa tai sudaro *pirmojo* laikotarpio turinį.

Antrasis laikotarpis (iki Tridento koncilijos galo) yra charakteringas naujais santykiais, kai buvo Romoje patvirtinta Vilniaus vyskupijos įsteigimas (1388), atvykus ten Jogailos pasiuntam Poznanės vyskupui Dobrogostui. Nuo šitų metų, kaip rodo popiežiaus Urbono VI gana palankus laiškas Jogailai[2], reikia skaityti visai naują santykių pradžią. Tuojau sekė Vilniaus vyskupijos įkūrimo patvirtinimas ir įgaliojimas Dobrogostui iš naujojo Vilniaus vyskupo pranciškono Andriaus Jastrzębieco paimti priesaiką popiežiaus vardu[3]. Santykiai su Roma dar labiau gerėjo po Konstancos koncilijos, davusios pradžią Medininkų vyskupijai. Oficijaliai vėl pasikrikštijęs ir savo valstybėje grąžinęs Romos krikščionybę, Lietuvos valdovas iš naujo susilaukė pripažinimo. Nors jau nebesudarydamos atskiros ir tik Romai priklausančios bažnytinės provincijos, kaip buvo Mindaugo laikais, abi etnografinės Lietuvos vyskupijos mezgė santykius su Apaštalų Sostu.

Protestantizmo banga laikinai apardė besivystančius santykius su Roma, tačiau ir pačiais kritiškaisiais religinio suskilimo dešimtmečiais vis buvo sutvarkomas vyskupų paskyrimas ir rašoma prašymų klebonų ir parapijų reikalais. Pasiliko gana reikšmingas faktas, kad Vilniaus ir Žemaičių diecezijose vyskupų eilėje nepasidarė tarpų. Jeigu pasitaikydavo sosto vakancijų, kaip, pvz., Vilniaus vyskupijoje (1592-1600), tai tik dėl politinių priežasčių. Šiaip jau visi etnografinės Lietuvos vyskupai pasiliko ištikimi Romai, ir nė vienas jų nenuėjo herezijos keliais, kaip, pavyzdžiui, įvyko Livonijoje, Prūsuose, Vokietijoje.

Iš abiejų pirmųjų laikotarpių jau yra paskelbta didelė dalis šaltinių. Lenkų išleistų rinkinių apžvalgą yra paskelbęs kun. Dr. Jonas Totoraitis[4], pirmasis iš lietuvių pradėjęs sistemingai tirti Vatikano

---

[2] J. Długosz, *Opera omnia*, XII, 467 psl.

[3] J. Fijałek i Wł. Semkowicz, *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, I, 1, 1932 (ten išspausdinti *in extenso* visi dokumentai santykių su Roma).

[4] Lenkų išleistieji Vatikano archyvo istorijos šaltiniai, *Suvažiavimo Darbai*, III (1940), 342-349 psl.

archyve Lietuvą liečiančią medžiagą. Beveik pilną tos rūšies šaltinių ir mokslinių studijų bibliografiją patiekė Mons. W. Meysztowiczius [5].

Pagaliau *trečiasis* laikotarpis, apie kurį daugiausia Vatikano archyve yra išsilaikę ir iki šiol neskelbtos medžiagos, yra beveik pustrečio amžiaus epocha — nuo Tridento koncilijos iki paskutiniojo respublikos padalinimo 1795 m. Šis laikotarpis turi vieną naujovę — nuo 1567 pradžios Varšuvoje pastoviai sėdėjo popiežiaus nuncijus. Jis atstovavo šv. Petro įpėdinį abiem valstybėm: Lietuvai ir Lenkijai. Nuo XVII amžiaus vidurio ir Žečpospolita, t. y. Lietuvos-Lenkijos jungtinė respublika, turėjo savo įgaliotą atstovą prie Apaštalų Sosto. Dar daugiau. Nuo Tridento koncilijos (1563), kai buvo imta vykdyti jos nutarimai — vadinami bendru vardu *Tridentinum* — savaime stiprėjo ir Lietuvos santykiai su Vatikanu, nes vyskupams buvo įsakyta kas penkeri metai vykti *Ad Limina Apostolorum* ir tiekti reliacijas apie savo vyskupiją.

Visus tris laikotarpius, kurie skiriasi savo charakteriu ir pačių šaltinių apimtimi, paliesime stengdamiesi įvykius ir faktus suprasti iš anų metų dvasios, vertinti juos pagal šaltinius iš tų pačių laikų pasiimtu matu. Tik tokiu būdu galima šiek tiek išaiškinti, « kaip iš tikrųjų yra buvę » — « wie es eigentlich gewesen ».

Bet čia tepajėgsime duoti tik pačias paviršutiniškiausias apybraižas. Ką gi galima spėti pasakyti apie šešių amžių gausiais faktais paremtus santykius, jeigu prie kiekvieno šimtmečio tegalima tik trumpai stabtelėti. Patiekdami čia tik pačius stambiausius griaučius, turime vilties, jog besiinteresuojantieji ta tema turės progos vėliau plačiau pasiskaityti.

II. Lietuvos sąlytis su Roma ir su krikščionybe vokiečių ordino agresijos šimtmečiuose

Sunkiausia yra įeiti į seniausius Lietuvos ir Apaštalų Sosto santykių laikus, t. y. į XIII amžių. Ne dėl to, kad ano meto menkai tebūtų atsekami ryšių pėdsakai. Įvairiuose rinkiniuose yra paskelbtos bulės ir kiti dokumentai. Rodos, Vatikano archyve jau nieko nebėra, kas nebūtų ištraukta dienos švieson, ar nežinoma.

Sunku yra tačiau kalbėti apie tokius tolimus septynių amžių senumo laikus, kadangi tada buvo kita dvasia, kitokis galvojimas.

---

[5] *Repertorium Bibliographicum pro rebus Polonicis Archivi Secreti Vaticani* (Studja Teologiczne, XI), Vatikanas, 1943.

Paprastai aniems laikams suprasti reikia daug įsijautimo ir subtilumo. Tad gana atsargiai reikia vertinti ir pagonių lietuvių anuometinius santykius su krikščioniškąja Vakarų Europa [6].

Gliaudant Lietuvos XIII-XIV amž. santykius su popiežiumi, ypač ryšyje su skelbtais kryžiaus karais, dažnai daromos paviršutiniškos išvados, perkeliamas šių dienų nusistatymas ir norima įžiūrėti tokius dalykus, kokių iš viso tada negalėjo būti. Čia nesustosime prie Lietuvos ir Romos santykių vertinimų, kokius okupuotoje Lietuvoje yra patiekę eilėje brošiūrų, straipsnių, ar vadovėliuose P. Pakarklis, J. Žiugžda, J. Jurginis. Vienašališkas faktų atrinkimas, arba jų žalojimas, iškreipimas, jau nekalbant apie klaidingas interpretacijas, veda prie neistoriškų išvadų.

Anų santykių vertinimas didele dalimi yra pagrįstas pasaulėžiūriniu nusistatymu. Bet ir tos pačios pasaulėžiūros istorikai ne vienodai išaiškina XIII amžiaus faktus, liečiančius prieš lietuvius iš Romos skelbtus kryžiaus karus. Turiu galvoje du kunigus istorikus: dr. J. Stakauską ir kan. A. Steponaitį. Išėję savo studijas užsieniuose (Vienoje ir Šveicarijos Friburge) pas žymius profesorius, jiedu gana skirtingai pažiūrėjo į XIII amžiaus popiežių politiką Pabaltijo pagonių tautų, ypač lietuvių, atžvilgiu.

Kun. dr. J. Stakauskas savo daug nauja duodančiame tyrinėjime apie Mindaugo laikų Lietuvą, paskyrė visą skyrių apie kryžiaus karus prieš Žemaičius [7]. Jis juos vertino krikščionišku požiūriu ir teigė:

> «Kryžiaus karai turėjo tikslą ne vien prievartos būdu palenkti pagonis į krikščionybę, bet taip pat ir politiniu atžvilgiu juos pavergti krikščionių regentų valdžiai. Popiežiai savo kryžiaus karų politikoje nesirūpino saugoti neofitų suverenumą. Priešingai, jie visada palaikė aneksinius aplinkinių krikščionių regentų norus. Apkrikštyti pagonys net neturėjo lygių teisių su krikščionimis — pavergėjais. Nelygybės principas labiausiai pasireiškė užkariautų plotų nusavinimu nuo vietos gyventojų. Todėl nenuostabu, kad šaltinių tomus, kuriuose neužtinkama nė vienos eilutės apie tikros pastoracijos praktikavimą, sudaro dokumentai, kurie liudija užkariautų žemių pasidalinimą tarp teutonų ordino ir Rygos arkivyskupo — ir Romos Kūrijos raštai, kuriais popiežiai tvirtina nusavintų

---

[6] Plg. Z. Ivinskis, *Krikščioniškosios Vakarų Europos santykiai su pagoniškąja Lietuva*, Athenaeum, I (Kaunas, 1933), 135-144 psl.

[7] J. Stakauskas, *Lietuva ir Vakarų Europa XIII-me amžiuje*, Kaunas, 1934, 151-183 psl.

teritorijų pasidalinimą. Šis faktas, rodos, yra stiprus argumentas įrodyti, kad amžinas karas buvo skelbiamas prieš pagonis ne tiek nugalėti jų užkietėjimui pagonybėje, kiek užkariauti jų gyvenamoms teritorijoms » [8].

Tardamas tokį kietą sprendimą apie iš Romos skelbtus kryžiaus karus prieš pagonis, kun. dr. J. Stakauskas nėra padaręs esminio skirtumo tarp kryžiuočių vedamos politikos rytiniame Pabaltijyje ir nusistatymų Romos Kūrijos. Kelis kartus iš Romos nepaklusniam ordinui, kuris, nesirūpindamas baltų krikštijimu, pirmoje eilėje vykdė savo grobuoniškus užkariavimus, buvo tarta ekskomunika.

Jau žinomi vokiečių protestantų istorikai, kaip Erich Caspar (1924), Erich Maschke (1928) yra pravedę XIII amžiui ryškų skirtumą tarp popiežių ir imperatorių misijų teorijos [9]. Eile pavyzdžių, paimtų iš bulių ir imperatorių dokumentų, minėtieji autoriai yra įžvalgiai nurodę, jog imperatoriai pirmiausia specijaliai pabrėžė ginkluotą krašto užėmimą. Tai patvirtina, pvz., Fridricho II 1226 m. kovo mėn. garsioji Rimini privilegija. Ja imperatorius visas prūsų žemes ir plotus, kuriuos tik ordinas rytuose užkariaus, atidavė pilnon jo nuosavybėn.

Ginkluotoje imperatoriaus misijų teorijoje pirmoje vietoje stovėjo krašto užėmimas, kai Romos Kūrija galvojo priešingai. Bulėse dažnai buvo iškeliamas svarbiausias kryžiuočių misiniam veikimui privalomas momentas — pagonių krikštijimas ir naujakrikštų apsauga nuo užkietėjusių pagonių keršto. Iš XIII amž. popiežių bulių eilė ištraukų, kurios kaip tik akivaizdžiai išryškino skirtingą Romos Kūrijos nusistatymą, yra surinkta kan. A. Steponaičio [10].

Pasiremdamas popiežių bulėmis, skundais ir kitokiais dokumentais, kan. A. Steponaitis parodė žemiškai savanaudišką vokiečių ordino politiką. Popiežiaus ir ordino nusistatymuose link pagonių buvo aiškių nesutarimų. Kai Roma stengėsi neofitus ginti, o užimtuose plotuose reikalavo visokeriopo švelnumo, kryžiuočiai perėjo į aiškią ofenzyvą, ir dažnai peržengė, net skaudžiai žalojo tolimo globėjo patarimus, tėviškus nurodymus, net griežtus įsakymus.

Viduriniais amžiais visas gyvenimas buvo giliai įreligintas, ir Bažnyčia susiliejo su valstybe, absorbuodama visus visuomeninius

---

[8] Ten pat, 40-41 psl.

[9] E. Caspar, *Hermann von Salza und die Gründung des Deutschordensstaates in Preussen*, Tübingen, 1924. — E. Maschke, *Der deutsche Orden und die Preussen. Bekehrung und Unterwerfung in der preussisch-baltischen Mission des 13. Jarhunderts*. Berlin, 1928 (Eberings Historische Studien, Heft 176).

[10] A. Steponaitis, *Mindaugas ir Vakarai. Vokiečių militarinių ordinų veikla ir Mindaugo santykiai su Roma*, Kaunas, 1937.

santykius. Pagal didžiojo Bažnyčios Tėvo šv. Augustino veikalą *De Civitate Dei*, kuris visam tūkstantmečiui suformavo visuomenines pažiūras, žemiškų gėrybių vartojimas yra tik tada pateisinamas, kai jos vartojamos Dievo garbei. Iš čia natūraliai plaukė tokia išvada: kadangi pagonys, heretikai ir blogi krikščionys negali savo turtų sunaudoti Dievo garbei, jie juos valdo neteisėtai[11]. Tad pagonys buvo laikomi esamosios santvarkos priešais, ardančiais santykį tarp Dievo ir žmogaus.

Bet ir šitokiuose santykiuose, kada atrodė, kad pagonys negali žemiškų gėrybių sunaudoti Dievo garbei, popiežių misinis nusistatymas buvo skirtingas nuo pasaulinės valdžios imperatorių. Pavyzdžiui, XIII amž. popiežius Aleksandras IV (1254-61), kuris daugiausia yra paskelbęs prieš lietuvius kryžiaus karo bulių (atsišaukimų), pabrėžė: *Gratuita debet esse conversio, non coacta, et ipse Deus coacta servitia non acceptat* (« Atsivertimas turi būti laisvai prisiimtas, nepriverstas, [nes] pats Dievas priverstinų patarnavimų nepriima »).

Galima aptikti bulėse daug posakių, rodančių, kaip popiežiai rūpinosi lengvinti neofitų socijalinę būklę[12]. Pavyzdžiui, jie imdavo naujai atsivertusius Apaštalų Sosto apsaugon ir duodavo įsakymus vokiečių ordinui jų neapsunkinti[13].

Kad Romos Kūrija domėjosi Pabaltiju, rodo Mindaugo atvejas. Iš Livonijos ordino magistro gavęs krikštą, Mindaugas buvo pirmasis iš Lietuvos valdovų, kuris 1251 pas popiežių Inocentą IV (1243-54) išsiuntė delegaciją, kuriai vadovavo lietuvis Parnus[14]. Pats Inocentas IV priimdamas Mindaugo pasiuntinius Milane, apie juos karaliaus karūną gaunančiam Mindaugui užsiminė: « Kadangi nusižeminęs Mus prašei per oficijalius ir nepaprastus pasiuntinius ... »[15].

Įkurdamas atskirą Lietuvos vyskupiją (*dioecesis Lethoviensis*), suteikdamas jai Apaštalų Sosto globą ir apsaugą (1251 m. liepos 17 d.), Inocentas IV Mindaugą pavadino « ypatinguoju Romos Bažnyčios sūnumi »[16], kai šis savo 1253 dokumentuose kalbėjo apie popiežių, kaip apie « mūsų tėvą »[17].

---

[11] Plg. E. Bernheim, *Mittelalterliche Zeitanschauungen in ihrem Einfluss auf Politik und Geschichtsschreibung*, I (Tübingen, 1918), 29-30 psl.

[12] Tokias citatas rūpestingai yra surinkęs kan. A. Steponaitis (*Mindaugas ir Vakarai*).

[13] F. G. Bunge, *Livländisches Urkundenbuch*, I (Reval, 1852), 116 psl.

[14] *Livländische Reimchronik*, herausgegeben von Leo Meyer (Paderborn, 1876), 3505-15 eil.

[15] A. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I (Roma, 1860), 49 psl.: « Quia vero per solemnes ac speciales nuntios nobis humiliter supplicasti ».

[16] Ten pat, I, 50 psl.: « filius specialis sanctae Romanae ecclesiae ».

Su Mindaugo žuvimu (galutinai dar neišaiškinta, ar jis pasiliko krikščionimi), eilei generacijų baigėsi ir valdovų santykiai su popiežiumi. Tik iš apačios rusenanti krikščionybė negalėjo daryti daug pažangos, kai pats valdovas buvo pagonis. Krikštyti kraštą tada reiškė, kad pirmiausia pats didysis kunigaikštis priims krikštą, įsakydamas tai daryti ir savo valdiniams.

Su lietuviais vis labiau išsiplėtoję karo santykiai, kurių metu ordinas labiausiai geidė Vakarinės Lietuvos (Žemaičių), ilgam palaidojo bet kokias pastangas Lietuvą pakrikštyti, pradedant nuo valdovo dvaro. Tuose santykiuose yra atsakymas, kodėl didieji Lietuvos kunigaikščiai iki pat XIV amž. galo liko abejingi popiežiaus, imperatoriaus ir kaimynų valdovų įtikinėjimams priimti lotynų krikštą (1323, 1349, 1351, 1358, 1373). Ir Gedimino laiškai Avignono popiežiui Jonui XXII ir derybos, kaip ir laiškai tuo klausimu per imperatorių Karolių IV, ar Vengrijos ir Lenkijos valdovus [18], vis primenant Vilniaus kunigaikščiui reikalą krikštytis, paliko tik negyvi pergamentai, negavę jokios eigos.

Lietuvių tautos istorijoje įvyko reikšmingas posūkis, kurio pasėkos rytų Europoje buvo didesnės reikšmės; pvz., už rusų tautos numetimą totorių jungo. Kai kryžiuočių ordinas, prisidėjęs skrynias Romos Kūrijos bulių ir įvairių privilegijų, pasirodė visai netikęs, kaip krikštijimo ir misijų institucija, Vilniaus valdovo ir jo tautos krikštijimas atėjo iš šono. Jis buvo surištas su svarbiais politiniais pasikeitimais, kai didysis Lietuvos kunigaikštis tapo kaimyninės valstybės karaliumi.

Po «šviesios atminties Mindaugo» — *clare memorie Mindota*, kaip jį popiežius Klemensas IV (1265-68) buvo pavadinęs [19], ilgai Lietuvos kunigaikščiai Romoje ir Avignone buvo paženklinti bloga cifra, nes jie vis skaitėsi nesukalbami pagonys. Pagonybės jie atsisakė tačiau be jokios pagalbos ordino, kuris tiek ilgai skaitėsi oficijalus krikšto nešėjas lietuvių tautai.

---

[17] Apie Mindaugo santykius su Roma plačiau žiūr.: Z. Ivinskis, *Lietuvos Bažnyčios keliu*, Brooklyn, N. Y. (A.L.R.K. Kunigų Vienybės leidinys), 1951. — Id., *Mindaugas ir jo karūna*, Aidai, 1954, 1-8 nr., 55-59 psl. (tas pats vokiškai *Mindaugas und seine Krone*, Zeitschrift für Ostforschung, 1954, Heft 3, 360-386 psl.).

[18] Plačiau A. Kučinskas, *Kęstutis*, Kaunas-Marijampolė, 1938, 119-148 psl. — K. Chodynicki, *Próby zaprowadzenia chrześcijaństwa na Litwie przed r.* 1386, Przegląd historyczny, 1914.

[19] A. Theiner, *Monumenta Pol. et Lith.*, I, 79 psl.

III. Lotynišką krikštą priėmusios Lietuvos santykiai su Apaštalų Sostu iki XVI amž. antros pusės

Su Algirdaičio tapimu krikščionimi ir karaliumi jau seniai krikščioniškos valstybės, prasidėjo nauja epocha. Kelias į Romą tačiau neofitui Jogailai, apie kurį pavydus ordinas skleidė, kad jis svetimą žmoną pagrobęs ir dėl « karalystės ir gražios moters » leidęs sau ant galvos tik truputėlį vandens užpilti[20], nebuvo lengvas. Romoje reikėjo įveikti priešišką Habsburgų ir ten veiklių kryžiuočių propagandą. Ypač paskutinieji ten vis nesiliovė garsinti, kad lietuviai tebesą netikri, klastingi, apsimetę krikščionys, kuriais nesą galima pasitikėti. Prieš vakarykščius pagonis, kuriems kryžiuočiai tiek ilgai, bet nesėkmingai ant kardo galo nešė kryžių, visu uolumu veikė Romoje sėdįs ordino prokuratorius. Iš ordino stovyklos neigiamos paskalos apie lietuvius aidėjo iki pat Konstancos koncilijos (1414-18) ir dar kiek po jos.

Visos tos aplinkybės paaiškina, kodėl Vilniuje įvykdytas mindauginio krikšto atnaujinimas (1387) Romoje pradžioje pasyviai tebuvo sutiktas. Oficijaliu krikščionybės atstovu Rytuose tebebuvo laikomas ordinas, kuris ir toliau, net iki Tannenbergo, dirbtinu būdu vis bandė palaikyti kryžiaus karų tradiciją. Apie naujakrikštus lietuvius dar tiek maža težinota. Kad jie nėra rytų Europos « saracenai », kaip juos kryžiuočiai 1410 vadino, paaiškėjo tarptautiniame Konstancos forume. Šitam klausimui plačiau nušviesti yra įdomios medžiagos, ties kuria čia negalima sustoti. Iš daugumoje paskelbtų versmių peršasi aiški išvada, jog dėl perdėm priešiškos ordino propagandos naujai krikštyti lietuviai pradžioje neturėjo Apaštalų Soste stiprios atramos. Apie tolimus Pabaltijo gyventojus ten trūko palankių bei objektyvių žinių. Jų Romoje nebuvo užtenkamai ir žymiai vėliau.

Pirmajam Jogailos pasiuntiniui, kuris vyko į Romą per Austrijos Habsburgų žemes, nepasisekė Italijos pasiekti. Už Jadvygos « pagrobimą » ant Lenkijos karaliaus perpykę, Habsburgai pasiuntinį sučiupo ir įmetė kalėjiman. Tik, kai 1388 pavasarį Romoje autentiškai buvo sužinota apie Lietuvos krikštą, popiežius Urbonas VI (1378-89) apsidžiaugė lietuvių prisijungimu prie katalikų Bažnyčios, o patį Jogailą vadino labai krikščionišku valdovu[21]. Kaip

---

[20] *Codex diplomaticus Prussiae*, VI (1861), 120 psl. : « durch eyns konigrichs und eines schonen Wybes wille eyn wenig wasser off das howpt lyssen gissen ». Plg. Z. Ivinskis, *Krikščionybės kelias Lietuvon*, Tiesos Kelias, 1938, 5 nr., 298 psl.

[21] J. Długosz, *Opera omnia*, XII, 467 psl.

kitados iš Mindaugo valstybės diecezijai skirto vyskupo Kristijono, taip ir iš pirmojo Vilniaus vyskupo priesaika buvo paimta popiežiaus vardu.

Tannenbergo kraujo upeliai buvo paskutinis didesnio masto lietuvių ir lenkų karinis atsiskaitymas su kryžiuočiais, kurie lietuvius Vakarams dar vaizdavo pavojingais «rytų turkais». Bet ordino pastangos atstovauti Pabaltijo krikščionybę Vakaruose ir Romoje buvo pagaliau iš pagrindų sudrebintos Konstancos bažnytiniame susirinkime, tapusiam anų laikų jungtine tautų organizacija. Viešojoje nuomonėje čia buvo padarytas žingsnis Lietuvos naudai. Konstancoje ne tik buvo bandyta spręsti Žemaičių teritorijos priklausomumą ir jų skundą prieš ordiną. Ten įvyko žymiai daugiau. Išklausiusi dviejų nuo seno įsipykusių pusių ilgus ginčus, Konstancos koncilija pirmiausia įkūrė Medininkų vyskupiją. Bet buvo ne mažiau svarbu, kad ano meto krikščioniško pasaulio akyse stipriai nukentėjo ordino prestižas. Bažnyčios aukštieji hierarchai pamatė, jog kryžiuočių jau nebebuvo galima laikyti vieninteliais kovotojais rytų Europoje už krikščionybę. Vytauto delegatai vaizdžiai nurodė kryžiuočių perdaug antikrikščionišką elgesį Žemaičiuose. Lietuva laimėjo!

Pripažindamas Vytauto ir Jogailos nuopelnus, kaip tik tose srityse, kur pagonystė ėmė nykti prieš ordino valią, Jonas XXIII (trečiasis antipopiežius, Konstancoje atsisakęs) 1415 m. vasario 24 d. buvo suteikęs jiedviem apaštališkųjų vikarų titulus *in temporalibus* Naugardo ir Pskovo srityse [22].

Nuo Vytauto laikų labiausiai užsimezgė Lietuvos santykiai su Apaštalų Sostu. Konstancos koncilijos rinktas popiežius Martynas V buvo pirmasis, su kuriuo Vytautas turėjo daug santykių. Jam daug rašė, ir pats gavo įvairių bulių ir brevių. Visas tas susirašinėjimas XIX amž. gale buvo paskelbtas, ir, rodos, Martyno V santykiams su Lietuva ir Lenkija Vatikano archyvas nebeturi nežinomų dokumentų.

Vytauto santykiai su Romos Kūrija sėkmingai vystėsi iki patvirtinimo Medininkų vyskupijos įsteigimo (1421). Skirdiamas 1427 Medininkams vyskupą, Martynas V įsakmiai jį subordinavo Gniezno arkivyskupui. Nuo 1421 iškilo nauji politiniai rūpesčiai, kurie Lietuvos ir Romos santykiuose atnešė šešėlių.

Imperatoriaus Zigmanto skaudžiai sujaudintas už neteisingą Žemaičių ir Sūduvos pripažinimą kryžiuočiams (sprendimas Breslavo seime 1420), Vytautas pradėjo palaikyti imperatoriaus priešus

---

[22] *Monumenta medii aevi res gestas Poloniae illustrantia*, XII (Codex epistolaris saec. XV, 2), 1891, 93 psl.

heretikus čekų husitus. Jis sutiko priimti ir jų siūlomą Čekijos karūną. Pusbroliai Vytautas ir Jogaila turėjo toliau kovoti dėl ginčijamų Žemaičių ir kitų žemių Romoje, kur ordinas 1420 buvo perkėlęs bylą, tikėdamasis čia rasti įprastinį užtarimą.

Kai vyko įtemptos kovos dėl Žemaičių, Romoje sėdįs kryžiuočių prokuratorius Jonas Tiergardas, iš Prūsų gavęs, Kūrijai patiekė ir visą ordino ir Lietuvos geografinį padėties žemėlapį, kuris turėjo atvaizduoti, kaip būtų tragiška, jeigu iš tiesų ordinas negautų jam reikalingiausio tilto į Livoniją, būtent, Žemaičių, kuriuos jis jau saujoje laikė — anot to meto vokiečių pirklių — «lyg slidų unguri už uodegos» (*sicut anguillam per caudam*).

Negalėdamas visko apginti, prokuratorius dėjo pastangų sukliudyti Vytauto norą gauti pilną Žemaičių plotą iki Nemuno žiočių, Kuršių Marių ir Klaipėdos. 1421 m. balandžio 8 d. prokuratorius rašė vyriausiam magistrui:

> «... taip pat Vytautas stengiasi gauti Klaipėdos pilį, kurią jis mielai norėtų turėti. Ordinas tačiau jam jos jokiu būdu negali atiduoti, nes, jeigu tai įvyktų, Livonijos ir Prūsų žemės liktų padalintos ir viena nuo kitos atskirtos. Ordinui tai būtų skriauda ir didelis nuostolis ... Reiškiame viltį, kad karalius (Jogaila) ir Vytautas jos (Klaipėdos) su savo jėga niekada negalėtų gauti»[23].

Imperatoriaus remiami kryžiuočiai popiežiui Martynui V skundė Vytautą, jog jis iš visų jėgų siekiąs gauti Žemaičius tokiose ribose, kokiose jie iš viso nesą buvę[24]. Kai Romoje vedamoji byla prie taikos nevedė, 1422 pavasarį — po Tannenbergo jau trečiu kartu — Vytautas su Jogaila pradėjo su ordinu vėl karą dėl Žemaičių, Sūduvos ir lenkų pasienio sričių. Priverstas pasirašyti sau gana nuostolingą Melno taikos sutartį (1422 m. rugsėjo 27), kitų metų gegužės mėn. per suvažiavimą Vėliuonoje didysis magistras su Livonijos magistru ieškojo formalių priekabių sutarčiai sugriauti ir labai norėjo įrašyti punktą, kad Melno taika turi būti patvirtinta popiežiaus. Nesulaukęs karinės pagalbos nei iš imperatoriaus, nei iš Vokietijos kunigaikščių, ordinas vis dar viltį dėjo Romoje. Bet kryžiuočių norimasis punktas nebuvo įrašytas. O Martyno V legato išvystytoji veikla sienų ginčo reikalu neturėjo pasisekimo[25]. Prie

---

[23] Ten pat, XII, 120 psl.

[24] *Codex epistolaris Vitoldi*, ed. A. Prochaska (*Monum. medii aevi res gestas Poloniae illustrantia*, VI), 1882, 646 psl.

[25] St. Zajączkowski, *Studja nad procesami Polski i Litwy z zakonem krzyzackim w latach* 1420-23, Ateneum Wileńskie, XII (1937), 282-403 psl. —

Melno ežero išvestoji siena liko nepakeista, ir ji išsilaikė pusę tūkstančio metų (iki 1919)[26].

Iš Lietuvos tuometinių santykių su Roma reikia pažymėti, jog Martynas V dėjo daug pastangų atitraukti Jogailą, o ypač Vytautą nuo bendradarbiavimo su husitais čekais. Kęstutaitis savo ruožtu įtikinėjo popiežių, jog griežtumas nieko nepadėsiąs, ir patarė nuimti nuo husitų ekskomuniką, sueiti su jais į derybas. O Martynas V ragino Gniezno arkivyskupą ir kitus vyskupus, kad jie, grasindami Vytautui bažnytinėmis bausmėmis, bandytų jį atitraukti nuo husitų[27]. Popiežius prašė Jogailą visaip veikti, kad Vytautas neglobotų heretikų, o šiam įsakė 1422 per du mėn. atšaukti iš Čekijos ten pasiųstą Jogailos brolio Kaributo sūnų Zigmantą[28].

Pasibaigus įtempimui dėl husitų, kai jau Vytautas buvo imperatoriui Zigmantui už neteisingą Breslavo sprendimą atkeršijęs, Martyno V santykiai su Vytautu ir Jogaila vėl pagerėjo, kaip jie buvo pradžioje (1418), kai popiežius buvo tarpininkavęs paliauboms tarp ordino ir Lietuvos-Lenkijos[29]. Džiaugdamasis pusbrolių susitaikymu su imperatoriumi Zigmantu, Martynas V 1423 m. rugpiūčio 28 d. Vytautui ir jo riteriams suteikė absoliuciją už kaltes, kurias jie buvo užsitraukę per 1422 metų karą prieš ordiną[30]. O 1423 m. gruodžio 1 d. Martynas V Jogailai ir jo 25 patarėjams, taip pat ir Vytautui su jo 15 tarybos vyrų, suteikė atlaidų bules, lyg jie patys būtų lankęsi Romoje[31].

Paskutiniame savo valdymo dešimtmetyje Vytautas daug rašė Romon, net ne savo valstybės reikalais. Pavyzdžiui, 1427 jis prašė popiežių Martiną V paimti savo globon ir ginti nuo netikėlių Rygos kapitulą ir bažnyčią[32]. Šitaip mezgėsi vytautinės Lietuvos santykiai su Apaštalų Sostu. Bet jie vėl sutriko, kai prasidėjo Lenkijoje audra

---

Z. Ivinskis, *Kovos bruožai dėl Žemaičių ir jų sienų*, Atenaeum, VI (1935), 81 psl.

[26] *Codex epist. Vit.*, 546 psl.

[27] Ten pat, 551 psl. Plg. Br. Dundulis, *Lietuvos sąjunga su husitais kovoje prie vokiečių feodalų agresiją*, Vilniaus Universiteto Mokslo Darbai, XIII (1957), (Istorijos-filologijos mokslų serija, 3 tomas), 59-83 psl. — Pr. Penkauskas, *Vytautas D. ir jo Čekijos politika Venceliui mirus* (atsp. iš *Židinio*), 1930.

[28] *Codex epist. Vit.*, 578 psl. Apie to laiko Lietuvos santykius su Apaštalų Sostu žr. J. Długosz, *Opera omnia*, XIII (1877), 375 psl.

[29] F. G. Bunge, *Livländisches Urkundenbuch*, V (1867), 365 psl. Iš Martyno V tarpininkavimo derybose su ordinu (1418-19) žr. eilę laiškų *Codex epist. Vitoldi*. Apie 1420-21 kryžiuočių Romoje darytas pastangas: *Livl. Urkundenbuch*, V, 690 psl.; *Cod. epist. Vit.*, 518, 530, 561 psl.

[30] *Cod. epist. Vit.*, 603 psl.

[31] Ten pat, 612 psl.

[32] Ten pat, 755 psl.

dėl Vytauto karūnos. Iš pradžių Martynas V nebuvo priešingas Vytauto karūnacijai[33]. Bet popiežiaus nusistatymas keitėsi naudai lenkų, kurių nuopelnai Lietuvą krikštijant Romoje buvo aukštai vertinami. Kancleris Zbignievas Olesnickis, kuris buvo didžiausias Lietuvos karūnos priešas, sugebėjo Romoje perstatyti, kad Vytauto karūnavimasis reikš didelį nuostolį katalikybei rytų Europoje. Iš Krokuvos Romon rašyti laiškai rodo, kaip Kūrija buvo graudenama ir gąsdinama[34]. Lenkams iš tiesų atrodė, kad Vytauto pastangos Lietuvą pakelti į karalystės rangą, gali reikšti 1401 Vilniuje ir 1413 Horodlėje užsimezgusios unijos galą.

Priimdamas lenkų prašymą ir rišdamas Lietuvą su Lenkija, Martynas V Vytautui draudė karūnuotis. 1430 m. rugpiūčio 5 d. jis prašė imperatorių Zigmantą Liuksemburgietį vainikavimo klausimą atidėti, o pačios karūnos nesiųsti. Popiežius patarė, kad pusbroliai kreiptųsi į jį Romon, nes tas reikalas esąs dar nepribrendęs ir keliąs neramumus[35]. Vytautas savo karūnos klausimu Romon buvo nusiuntęs ir savo pasiuntinius: Petrą Gedgaudą (Sienko) su Šediboru Valimuntaičiu. Bet Martynas V, lygiai dvi savaiti prieš Vytauto mirtį, 1430 m. spalių 13 d. įspėjo atskirus vyskupus, kad stotų prieš Vytauto norą karūnuotis[36]. Jam pačiam jis taip pat buvo rašęs, drausdamas užsidėti karūną[37].

Pirmą kartą lietuvių ir lenkų santykiuose nuo lenkų nepriklausomas Lietuvos valstybės žygis Romai buvo perstatytas, kaip pavojus krikščionybei rytų Europoje. Lenkams vis stipriau ėmus kalbėti vad. «susibroliavusiųjų» bei susijungusiųjų tautų vardu, ir vėliau, kai lietuviai norėdavo eiti savitu keliu, Vatikane buvo dėstomas pavojus katalikų tautų vienybei. Net tokiam Žemaičių vyskupui Paliulionui XIX amž. gale, kai brendo lietuvių tautinė sąmonė, pavyzdžiui, atrodė, jog skyrimasis nuo lenkų reiškiąs bendro fronto prieš pavojingą pravoslavinimą ir «Maskoliją» ardymą[38]. Tik unijoje su Lenkija jaunutę «Kauno Lietuvą» po I-jo pasaulinio karo teįsivaizdavo ir iš Romos atsiųstas arkivyskupas Zecchini. Pirmieji ryškūs tokio nusistatymo ženklai yra aptinkami jau Vytauto valdymo pabaigoje, kai popiežius Martynas V bandė didįjį Lietuvos

---

[33] Ten pat, 1061 psl.

[34] Daug įdomios medžiagos tuo klausimu yra: *Monum. medii aevi res gestas Poloniae illustrantia*, XII, 237 psl. ir sek., 245-252 psl. ir *Cod. epist. Vit.*, 1060 psl. ir sek.

[35] *Cod. epist. Vit.*, 1061 psl.

[36] *Monum. medii aevi res gestas Pol. ill.*, XII, 253 psl.

[37] J. Długosz, *Opera omnia*, XIII, 387-391 psl. Plg. ten pat, XIII, 407 psl.

[38] J. Stakauskas, *Vysk. Paliulonis ir jo lietuvybės klausimas* (atsp. iš *Židinio*), Kaunas, 1938.

kunigaikštį sulaikyti nuo karūnacijos. Apaštalų Sostas tai darė Bažnyčios labui. Šiaip ar taip, Lenkija sau buvo pasiėmusi Lietuvos krikštytojos aureolę, ir neofito purkštavimas prieš Karalystę-Koroną galėjo sukelti abejonių, kai kryžiuočiai buvo tiek daug priskleidę apie Lietuvą paskalų.

Lietuvos sosto reikalai staigia Vytauto mirtimi Romoje nesibaigė. Kai popiežius Martynas V sukvietė bažnytinį Bazelio susirinkimą (1431), prasidėjo iš koncilijos susirašinėjimas su besivaidijančiais D. L. K. Švitrigaila ir Jogaila[39]. Dar 1433 m. kovo mėn. Švitrigaila siuntė į Bazelį savo sekretorių Joną Perlingą, tačiau Ukmergės kautynės (1435) išsprendė Didžiojo Lietuvos kunigaikščio klausimą Vilniuje Zigmanto Kęstutaičio naudai.

Atėjo pusšimtis Kazimiero valdymo! Jaunas D. L. kunigaikštis Kazimieras, atsisėdęs Krokuvoje, ėmė skverbtis į Čekiją ir Vengriją ir čia, vykdydamas savo dinastinius planus, jis suėjo į konfliktą su Roma. Ten buvo siekiama su Vengrijos Motiejumi Korvinu, prieš kurį Kazimieras kovojo, vieno *bendro* fronto prieš turkus. Bet Kazimiero konfliktas su Apaštalų Sostu ir jo dinastinės užuomačios, į kurias buvo reikšmingai įpinta ir šventojo Kazimiero jaunystė, išeina iš mūsų temos ribų[40].

Šiandien yra sunku atsakyti tiksliai į klausimą, ar Roma jau turėjo XV amžiaus antroje pusėje nors kiek tikrą vaizdą apie tą tolimą Pabaltijo kraštą, kuris turėjo virsti tolimiausiu katalikybės bastijonu prieš platų stačiatikybės potvynį! Iki XV amž. pradžios vokiečių ordinas ir Romoje sėdįs jo prokuratorius buvo tikrasis Kūrijos informatorius apie rytinį Pabaltijį. Čia buvo nuolat siunčiami raštai, prašoma užtarimo, privilegijų.

Lietuvos Bažnytinės organizacijos santykiai mezgėsi per Gniezno arkivyskupiją. Priešingai Mindaugo laikų vyskupijai, D. L. Kunigaikštystė hierarchiniu atžvilgiu klausė Gniezno primo, vyskupijos siuntinėjo ten į provincijalinius sinodus savo atstovus. Kol dar Tridento koncilija nebuvo nustačiusi vyskupų skyrimui atskiro kanoniško proceso, iš kurio susidarė net atskiras gausus Vatikano slaptojo archyvo fondas, vyskupų skyrimas Medininkų, t. y. Žemaičių, ir Vilniaus diecezijoms dažniausiai ėjo per Gniezno arkivyskupą. Iš čia Lietuva ir Lenkija Romos Kūrijoje ėjo ne kartą bendru pavadinimu «Polonia». Nusistovėjusios rubrikos nebuvo. Įdomūs buvo patys pirmieji vyskupų paskyrimai. Kaip rodo Vati-

---

[39] Visus šaltinius tuo klausimu žr. Pr. Penkauskas, *Bazelio susirinkimas ir Lietuvos sosto reikalas Vytautui mirus* (atsp. iš *Tiesos Kelio*), 1926.

[40] Plačiau žr. Z. Ivinskis, *Šv. Kazimiero žygis Vengrijon*, Aidai, 1958, 3 nr., 108-117 psl.

kano archyvo *Acta Miscellanea* I tomas, 1422 m. gegužės 4 d. perkeliant Medininkų vyskupą Motiejų į Vilniaus dieceziją, buvo pasakyta:

> « *Translatus est Matthias Episcopus Mednicensis ad ecclesiam Wilnensem in Polonia* »[41].

Tad jau XV amžiaus pradžioje, dar Vytauto laikais, prasidėjo — vėliau vis dažniau pasikartojąs — Lietuvos neskyrimas nuo Lenkijos. Tokis Lietuvos ir Lenkijos liejimas krūvon, t. y. Lietuvos laikymas Lenkija, dar labiau išryškėjo XVI-XVIII amž., kai jungtinės respublikos priekyje stovėjo vienas karalius, pas kurį Varšuvon abiem kraštam būdavo siunčiamas bendras nuncijus.

Nereikia skirti jokios reikšmės Lietuvos ir Vatikano santykiuose, jeigu kartais kanceliarijos tarnautojams apie rytų Europą stigo aiškių geografinių duomenų. Žinoma, galėjo pasitaikyti ir eilinių riktų. Pavyzdžiui, perkeliant Kijevo vyskupą Mikalojų Viežgailą į Žemaičius, 1531 m. vasario 15 d. *Acta Miscellanea* XVII tome (f. 183v) yra užrašyta: « *ad Ecclesiam Medicensem in Luterania* »[42], turint galvoje *Lithuania*. Jokių išvadų taip pat negalima daryti, pavyzdžiui, iš tokio fakto, kad 1492 m. balandžio 11 d., skiriant Albertą Taborą Vilniaus vyskupu, aktuose yra užrašyta « [*Dioecesis*] *Vilnensis in Scotia* »[43]. Čia jau aiškiai matyti konsistorijos sekretorių klaida.

Apie tokius vyskupų paskyrimus, net jeigu pačios bulės ar jų regestai (t. y. nuorašai) yra dingę, mus informuoja, šalia *Acta Miscellanea*, dar *Acta Camerarii* ir *Acta Vicecancellarii* įrašai. Iš jų galima pagaliau nustatyti ir tikslią Vilniaus ir Medininkų vyskupų paskyrimo metriką (jos dar neturime!), nors vargu kada pati vyskupo pavardė tose knygose bent apytiksliai įrašoma. Apskritai lietuviškų ir slaviškų pavardžių *iškreipimo* tradicija romanų ir kitose kultūringose tautose turi labai senas šaknis. Tiesiog nuostabus išradingumas kitaip parašyti. Bet tai yra smulkmena. Pavardes visada galima atstatyti. Yra didelės svarbos dalykas, kad tik pagal Vatikano šaltinius tegalime tiksliai nustatyti, kokis vyskupas ir nuo kada iki kada valdė. (Nuostabu, kad net Valančiaus *Žemaičių Vyskupystėje* XV-XVI amžiaus vyskupai yra netiksliai paduoti, net sumaišyta jų eilė ir vardai! Netiksliai sužymėti vyskupai ir Kauno metropolijos Elenche).

---

[41] *Scriptores rerum Polonicarum*, XV, 1894 (Analecta Romana), 77 (nr. 9).

[42] *Arch. Consist. Acta Miscell.*, XVII, f. 183v yra išspausdintas *Script. rer. Polon.*, XV, 89 psl. (nr. 65).

[43] *Acta Cammerarii*, I, f. 44.

Kai Lietuva pagaliau buvo ir oficijaliai įrašyta į krikščionišku tautų skaičių, ji turėjo pati apie save teikti informacijas. Čia reikia pasakyti, jog labai ilgai toji informacija buvo nepakankama. Ji ėjo arba per Lenkiją, iš pačios Lietuvos autentiškų žinių neužgriebiant, arba ją savo reliacijose teikdavo popiežių nuncijai, kaip sakyta, nuo 1567 metų abiem valstybėm reziduoją Varšuvoje. Bet pagaliau ir patys vyskupai, vykdydami Tridento nuostatus, nuo XVII a. pradžios ėmė vykti *Ad Limina Apostolorum* su savo rašytais pranešimais, vadinamais *Relationes Dioecesanae*.

Vadinasi, autentiškos žinios į Romą gana vėlai tepateko apie Lietuvą. Tad nenuostabu, kad Enėjus Silvijus Piccolomini, būsimasis popiežius humanistas Pijus II, pats apie Lietuvą, Jogailą ir Vytautą savo veikaluose XV a. pusėje prirašė žinių[44], kurios gal tiktų kažkokiam egzotiškam Pacifiko pakraščiui, bet tik ne rytiniam Pabaltijui. Užtad E. S. Piccolomini ir pareiškė, popiežiumi tapęs: « *Aeneum reicite, Pium accipite* ».

Kiek žinoma, pirmą kartą Romos Kūrijon buvo atvežta daugiau duomenų apie Lietuvą (drauge ir apie Lenkiją!) 1501 metais, kai atvyko čia D. L. Kunigaikščio Aleksandro sekretorius Erazmas Ciołek[45]. Ciołeko ilga oracija « *ad Alexandrum Sextum* », laikyta popiežiaus konsistorijoje, yra *in extenso* paskelbta[46]. Bet ir toje kalboje apie D. L. Kunigaikštystę ir jos gerbūvį, gausią prekybą ir kt. patiektos žinios yra per bendros ir surašytos pompastiškai iškilmingu stiliumi. Kai kalbama ten apie miestus, gyventojus, prekių eksportą, tos charakteristikos beveik galėtų tikti ir kitai bet kuriai valstybei, išskyrus tik pastabą, kad didelė dalis gyventojų kalba slaviškai (*lingua Ruthenica*).

Prabuvęs ilgesnį laiką Romoje, Erazmas Ciołek parsivežė visą eilę bulių ir privilegijų, kurių gražiai surašyti nuorašai sudaro Vatikano archyve visai atskirą tomą. Dar du kartu Ciołekas buvo Romoje, ir čia jis, nesulaukęs Kazimiero kanonizacijos, tuoj po Leono X mirties (1521) mirė, pagaliau netekęs įgaliojimų atstovauti valdovą Zigmantą Senąjį.

---

[44] *Scriptores rerum Prussicarum*, IV, 237-238 psl. Plg. A. Janulaitis, *Enėjas Silvius Piccolomini bei Jeronimas Pragiškis ir jų žinios apie Lietuvą XIV-XV amžiuje*, Kaunas, 1929, 59 psl.

[45] K. Hartleb, *Działalność kulturalna biskupa dyplomaty Erazma Ciołeka*, 1929. Kitą bibliogr. žr. *Polski Słown. Biograficzny*, II.

[46] A. Theiner, *Monum. Poloniae et Lithuaniae*, II (1861), 277 psl.

IV. Lietuvos santykiai su Roma po Tridento koncilijos iki respublikos galo

Tridento koncilija, sėkmingai užsibaigusi 1563, atnešė katalikų Bažnyčios gyvenime eilę reformų. Vykdymas *Tridentinum* Lietuvoje ir Lentijoje prasidėjo Zigmanto Augusto valdymo pabaigoje. Tas Tridento nutarimų vykdymas apėmė ne tik bažnytinių provincijų ir diecezinių sinodų kvietimą, vyskupijų seminarijų steigimą, vyskupijų vizitacijas, kunigų gyvenimo pakėlimą, eilę pastoracinių dalykų, kaip katechizaciją, moterystės sakramento sutvarkymą ir kita, bet ir pačius vyskupus labiau surišo su Roma. Tuo pat laiku buvo labiau išvystyta ir nunciją sistema.

1. *Nuncijai ir jų pranešimai apie Lietuvą Romai.* — Per I-ją XVI amžiaus pusę į bendro karaliaus valdomą valstybę buvo siuntinėjami tik legatai ar nuncijai *ad hoc*. Ir jie vis ką nors spėdavo parašyti. 1557 metais čia buvo Aloyzas Lippomano (Veronos vyskupas), kurio reliacija apie Mikalojaus Radvilos Juodojo didelę įtaką Zigmantui Augustui yra nuolat cituojama [47]. Ir 1560 m. atvykęs Bernardas Bongiovanni [48], lygiai kaip ir Paulus Aemilius Giovannini (1565) duoda, be kitko, jungtinės valstybės aprašymus. Paskutiniajam Lietuva gulinti taip žemumose ir esanti tokia vandeninga, jog per ją esą negalima kitaip perkeliauti, kaip tik tuomet, kada ji esanti šalčio sukietinta — *se non quando è ridurato dal gelo* [49].

Kardinolą Commendoni pas Zigmantą Augustą lydėjęs monsinjoras Fulvius Ruggieri iš tų pat metų (1565) paliko gana platų ir, palyginti, daug geresnį aprašymą [50]. Autorius turėjo žinių ne tik apie garsią lietuvių bitininkystę, taurus, stumbrus, bebrus, bet ir apie pagonybės liekanas, apie Žemaičių kaimuose užsilikusį žalčių garbinimą [51]. Rašydamas popiežiui šv. Pijui V traktatą apie Lenkiją (1568) [52], Fulvius Ruggieri, kaip ir ankstyvesnieji rašytojai, įterpė žinių ir apie Lietuvą, paminėdamas, kad jos vyskupai priklausą Gniezno arkivyskupui. Fulvius Ruggieri žinojo, kad lotyniškai skambanti lietuvių kalba skiriasi nuo lenkų ir vokiečių kalbų. Prūsuose dar esą senprūsių likučių [53]. Jis nepamiršo dar pastebėti, jog Lietuvos žmonėse dar tebesą burtų ir pagoniškų praktikų [54].

---

[47] *Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób w Polsce*, surinko Albertrandi i Rykaczewski, I (1864), 39 psl.

[48] Ten pat, 98-99 psl. (Lietuvos aprašymas).

[49] *Script. rer. Polonicarum*, XV, 182 psl.

[50] *Relac. Nunc.*, I, 113-168 psl.

[51] Ten pat, I, 160 psl.

[52] Ten pat, I, 165-217 psl.

[53] Ten pat, I, 171 psl.

[54] Ten pat, I, 185 psl.

Šitokios rūšies informacijų apie Lietuvą turėjo Romos Kūrija, kai Lietuvoje labiau ėmė stiprėti katalikybė, kai buvo steigiamos naujos parapijos, kuriami vienuolynai (pirmiausia Vilniaus vyskupijoje). Tos reliacijos nėra dar pilnai kritiškai įvertintos.

Popiežiaus bulės bei brevės, vyskupų, karalių bei magnatų suplikos (t. y. prašymai), rašomos į Romą įvairiausiais reikalais, prašant patvirtinti naują vyskupą, suteikti įvairias facultates ir privilegijas, leisti valdyti kelias beneficijas ir t. t., — apie patį kraštą, jo gyventojus neteikdavo beveik jokių žinių. Apaštalų Sostas tačiau *norėjo pažinti* tą kraštą, kuris taip pat neišvengė herezijų. Tad XVI amžiuje ir pasirodė anie įvairūs Lietuvos-Lenkijos aprašymai, kuriuos pagamindavo iš Romos atsiųstieji legatai, nuncijai ar jų palydovai. Tokių reliacijų buvo daug ir įvairių, jeigu dar čia priskaityti ir XVII amž. proginius ir pastoviai į Varšuvą atsiųstųjų nuncijų respublikos aprašymus.

Dalis tokių pranešimų neišvengė šablonų, nes žinios būdavo imamos iš ankstyvesnių autorių. Bet pasitaikydavo ir vertų dėmesio pastebėjimų. Pavyzdžiui, apie 1560 m. nežinomo autoriaus pranešime (greičiausiai rašytame kokio nuncijaus) yra paaiškinama Lietovoje žmonių religinio tamsumo priežastis: « *presbyteros et parochos linguae suae peritos non habent* »[55], t. y. reliacijos autorius taikliai paminėjo tai, kas nuo XVI amž. galo vis buvo kartojama — Lietuvoje truko lietuviškai kalbančių kunigų ir klebonų.

Pranešėjas mokėjo papasakoti ir apie senąją lietuvių religiją, kurios liekanos ir toliau vis minimos. Autoriui matomai Lenkijoje buvo papasakota, kad ypač Žemaičiuose tarp miškų esą randama daug gyventojų, kurie garbiną saulę, mėnulį, gyvates, ypatingesnius medžius, šilus (gojus), ar juose gyvenančius demonus ir namų dvasias. Jie dievams aukoją pieną, medų, vaisius ir virtą maistą, o mirusiems bei vėlėms dedą aukų ant kapo, daug naudodami būrimų bei žyniavimų[56].

Kalbant apie Lietuvą ir XVII amž. reliacijose, vis buvo mėgstama iškelti liaudyje aptinkamą pagonybę. Atskira būtų tema kalbėti apie jėzuitų metines darbo apyskaitas vadinamose *Annuae Litterae*, kur dešimtimis kartų iškeliamos rastos pagonybės liekanos. Mums rūpi tačiau tai, ką apie Lietuvą parašydavo nuncijai. Štai, pranešda-

---

[55] *Script. rer. Polon.*, XV, 174 psl.

[56] Ten pat, XV, 173 psl.: « Reperiuntur tamen multi inter silvas degentes, praesertim in Samagitia, qui solem et lunam, serpentes, arbores eximias et lucos ... demonios et lares pro diis colunt. His lac, mel, fruges et cibos coctos libant, mortuis etiam inferias super sepulchris ponunt et incantationibus magicaque arte multum utuntur ».

mas apie religijos padėtį žečpospolitoje, t. y. Lenkijoje ir Lietuvoje, nuncijus Torres 1622 metais rašė Romon, kad Žemaičiuose viename užkampyje prie Nemuno pranciškonai atvertę kelis tūkstančius žmonių, kurie iki tol garbinę stabus, medžius, gyvates [57].

Čia negalime plačiau sustoti ties kitais duomenimis, kurie reliacijose paliečiami. Mums čia labiau terūpėjo tik vienas klausimas, būtent, kokios žinios patekdavo į nunciju pranešimus apie religinę lietuvių padėtį. Nors anuo metu dar ir kitur aplinkui pas kaimynus buvo įvairių prietarų ir burtų, tačiau Lenkijoje nuncijams apie lietuvius, ypač žemaičius, buvo pripasakojama, jog šie dar tebesą silpni krikščionys.

To klausimo užbaigai pažymėsiu, kad dar 1671 m., aprašydamas žečpospolitą, nuncijus Galeazzo Marescotti vėl pastebėjo, jog lietuviai turį daug pagonybės likučių; jie labai pagarboje laikę žalčius, juos globoję kaip savo naminius dievus ir maitinę juos pienu ir gyvais viščiukais. Savo švenčių ir šokių metu, dainuodami, šokinėdami ir delnais plodami, jie mėgę kartoti Lazduonos, t. y. Plutono vardą. Jeigu kas iš jų susirgdavęs, artimieji kreipdavęsi į burtininkus, klausdami, ar išgys, o šie naktį eidavę prie ugnies, kuri lietuviams buvusi šventa, ir, jeigu matę prie ugnies besiartinančią sergančiojo vėlę, — buvęs ženklas, kad ligonis pasveiksiąs [58]. Bet tos ir kitos žinios, kurių Marescotti apie lietuvių pagonybę dar daugiau tiekė, buvo sukompiliuotos iš kitų autorių ir priklausė senesniems laikams.

Rašydami šitokios rūšies pastabas apie lietuvius — nors apie rytų ir vakarų slavų (lenkų) kaimiečių burtus ir prietarus būtų taip pat susiradę panašių žinių [59], — reliacijų autoriai paprastai pačios Lietuvos, ypač Žemaičių, nelankydavo. Jie turėjo pasitenkinti tik Lenkijoje nugirstais perpasakojimais ar girdais, kurie dažnai buvo perdėti. Apie senąją religiją reliacijose surašomos žinios iš tiesų nevaizdavo tikrosios religinės lietuvių būklės.

Daugybė tokių ir panašių užrašų apie pagonybės liekanas Lietuvoje jokiu būdu nėra užtenkamas rodiklis vaizduoti tariamą krikščionybės plitimo «nesėkmingumą». Juk net tada, kai Lietuva jau buvo tapusi kryžių ir Rūpintojėlių šalimi, kai jai buvo skiriamas «Šventosios Lietuvos» ir «Marijos žemės» vardas, ir tada vis dar buvo galima kalbėti apie eilę užsilikusių tikėjimų, burtų ir prietarų [60]. Ilgai buvo daroma metodiška klaida, kai surinkus krūvon

---

[57] *Relac. Nunc.*, II, 143-144 psl.

[58] Ten pat, II, 366-367 psl.

[59] Plg. J. St. Bystroń, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce*, 1932.

[60] Daugiau medžiagos duoda Z. Ivinskis, *Katalikybės restauracija Lietuvoje*, Lux Christi, 1955, 2 (17) nr., 21 psl.

iš įvairių vietų atsitiktinai sužymėtus lokalinius burtus ir tikėjimus, jie būdavo *apibendrinami* visam lietuvių plotui. Pagaliau aptinkami pagonybės likučiai dar nepaneigia, kad tų pačių vietų gyventojai dar nebūtų buvę krikščionybės paliesti. Paprasto žmogaus sąmonėje dar ilgai galėjo derintis dvejopi motyvai.

O tai, ką čia plačiai yra sužymėjęs nuncijus Marescotti, didele dalimi buvo paimta iš *senesnių raštų*, arba girdėta iš tų, kurie juos buvo skaitę. Strijkovskio kronika ir Piccolomini raštai (apie ligonio pasveikimą) yra buvę tokiais, kad ir tarpiniais, šaltiniais. Lazduonos vardą pramanytai (nuo upelio Lazduonos, Tauragės apskr.) yra «dievų» skaičiun įrašęs Lasickis [61].

XVI-XVII amž. pagamintos proginės popiežiaus nuncijų reliacijos parodo, kokios informacijos apie Lietuvą ir Lenkiją ėjo ir galėjo būti žinomos Romoje. Daugelis tų aprašymų matomai buvo vertinami, nes jie buvo nurašinėjami. Vatikano archyve ir Vatikano bibliotekoje jie aptinkami 5-6 kopijose.

Tik tie Romos ar kitų kraštų dvasininkai, kurie betarpiškai patekdavo Lietuvon, ją pamildavo ir mokėdavo teisingai suprasti. Paskubomis čia neturime geresnio pavyzdžio, kaip Lauryną Maggio (Magius), Austrijos jėzuitų provincijolą, kurio valdžiai pradžioje Lietuvos ir Lenkijos jėzuitai priklausė. Gavęs didžiojo jėzuitų generolo Pranciškaus Borgia pavedimą, Maggio per Lenkiją 1570 m. vasarą atvyko į Vilnių dalyvauti iškilmingame kolegijos atidaryme. Pirmame savo laiške, trečią dieną po atvykimo į Vilnių, t. y. liepos 7 d., mokytas italas jėzuitas, plačiai ir įdomiai aprašęs savo pirmuosius atvykimo įspūdžius, prideda: «Čia nėra tokios barbarijos ir nėra taip tamsus kraštas, kaip daugelis mano. Čia tokį humaniškumą *visur* patiriame, kokio dažnai Italijoje neaptinkame ...». Ir toliau Maggio tame laiške aprašo malonų priėmimą [62]. Laiško skaitytojui šitoje vietoje ateina galvon XI-XII a. Adomo Bremeniečio užrašytas ir Helmholdo pakartotas posakis, jog baltai (prūsai) esą *homines humanissimi*, ir jis daug girtina apie juos galįs pasakyti.

Lietuvai, žinoma, nebuvo naudinga, kad dauguma madingų to meto aprašymų bei informacijų Romon eidavo pačios didžiosios Lietuvos kunigaikštystės sienos neperžengus. Tai buvo galima suprasti, kai Lenkijon trumpam teatvykdavo legatai. Jų žymiausias buvo Commendoni, sėkmingai sulaikęs Zigmantą Augustą nuo An-

---

[61] W. C. Jaskiewicz, *A Study in Lithuanian Mythology. Juan Lasickis Samogitian Gods*, Studi Baltici, IX (1952), 87-88 psl.

[62] Jėzuitų Archyvas, *Epistolae Germaniae*, 151, f. 203: «Non est hic tanta barbaries, nec tam est inculta regio, quam multi putant: quin tantam humaintatem ubique experimur, quantam in Italia frequenter non invenimus ...».

glijos Henriko VIII vedybinio žygio. Tačiau atsitiktiniai legatai negalėjo patenkinti Romos noro turėti pastovių ryšių su Lenkija (ir Lietuva), kada žymiausiose valstybėse atsirado visa nunciju sistema. Taigi tokį bendrą nunciju gavo ir Lietuva-Lenkija. Per nuolat paskiriamus nuncijus, kurių visa metrika (paskyrimo ir atšaukimo) yra tiksliai ištirta [63], ėjo ir Lietuvos santykiai su Apaštalų Sostu.

Esant žečpospolitoje nuncijui, pagerėjo susisiekimas net tokio užkampio kaip Žemaičiai. Per nunciju vyko vyskupų skyrimas, per jį buvo vedamas kanoniškas procesas naujiems kandidatams į vyskupus. Per jį ėjo prašymai valdyti kelias beneficijas (vis Lietuvoje buvo jaučiamas kunigu trūkumas!), per jį buvo siunčiamos vyskupams brevės ir bulės. Vadinasi, Varšuvoje reziduojąs nuncijus buvo tikrasis Bažnyčios reikalų atstovas.

Paties nuncijaus kontaktas su Roma buvo labai glaudus. Jis nuolat reguliariai, tris kartus per mėnesį, vis tomis pat nustatytomis dienomis (1, 7 ir 21) išsiųsdavo į *Segreteria di Stato*, t. y. popiežiaus sekretoriui, itališkai rašytus pranešimus (laiškus). Paprastai atskirai dar būdavo prijungiamas įvairių žinių pluoštas, vadinamieji *Avvisi*. Todėl nenuostabu, kad Vaticano archyvo fondas *Nunziatura di Polonia* yra tapęs viena iš svarbiausių versmių Lietuvos ir Lenkijos santykiams su Apaštalų Sostu. Iki bendrosios respublikos galo (1794) šitame fonde susidarė 360 tomu [64], prie kurių dar reikia pridėti 24 papildomus tomus. Su visais priedais ir katalogais šito fondo dabar Vatikano archyve yra 420 atskirų tomų bei numerių [65].

Lenkų Mokslo Akademija Krokuvoje 1915 m. užsimojo paruošti, serijoje *Monumenta Poloniae Vaticana*, nunciju pranešimų išleidimą. Buvo pradėta ketvirtuoju tų *Monumenta* tomu nuo 1578, t. y. nuo nuncijaus Caligari [66], nes prieš jį buvęs nuncijus V. Laureo jau buvo susilaukęs anksčiau atskiro leidinio [67], parodančio, tarp kitko, kokiomis sunkiomis aplinkybėmis teko Vilniaus kapitulos prelatui Merkeliui Giedraičiui rungtis dėl Medininkų sosto su Gniezno primo Uchańskio seserėnu Jokūbu Voroneckiu. Keturi storuliai tomai, kurių ketvirtasis (iš eilės serijos septintas) išėjo 1951 m., tesiekdamas

---

[63] H. Biaudet, *Les nonciatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648*, Helsinki, 1910. — L. Kartunnen, *Les nonciatures apostoliques permanentes de 1650 a 1800*, Genève, 1912.

[64] P. Savio, *De Actis Nuntiaturae Poloniae* (Studja Teologiczne, XIII), Vatikanas, 1947, 7-66 psl.

[65] Ten pat, 67-71, 71-78 psl.

[66] *Monum. Pol. Vaticana*, IV, edidit Dr. Z. Boratyński, 1915.

[67] Th. Wierzbowski, *Vykentij Laureo, Mondovskij episkop, papskij nuncij v Pol'še 1574-1578*, Varšuva, 1878.

nuncijaus Bolognetti laikus iki 1585 m. vasario mėn., teapėmė vos 7 metus. Iš čia galima matyti, kiek daug medžiagos iš nunciju pranešimų susidarė vieniems metams.

Niekas dar nėra ištisai ir tiksliai ištyrinėjęs visų anų per keturis šimtus tomų, kad galėtų įvertinti nunciju patiektas žinias Romai. Be to, pačioje Varšuvoje, nunciju kanceliarijoje, susidarė nuncijatūros archyvas, vadinamas *Archivio della nunziatura di Varsavia*, apimąs per 200 tomų. XIX a. pradžioje perkeltas į Vatikano slaptąjį archyvą nuncijaus archyvas duoda svarbių papildymų, ypač XVIII amžiui. [68]. Retame tome, kurių 35 sakėsi peržiūrėjęs J. Totoraitis [69], nėra medžiagos Lietuvos Bažnyčios ir jos kultūros istorijai.

Šis Varšuvoje susirinkęs nuncijaus asmeninis archyvas rodo, kaip nuncijai sekė visą politinį ir bažnytinį vietos gyvenimą. Pas nunciju ėjo laiškai nuo Vilniaus ir Žemaičių vyskupų, klebonų, vienuolynų. Pas nunciju lankydavosi visokiausi žmonės, jis turėjo savo informatorius. Štai, pavyzdžiui, nuncijus siunčia pas Merkelį Giedraitį savo auditorių Tarkvinijų Pekulą, kuris apvažiuoja didelę dalį vyskupijos, atlikdamas parapiju vizitaciją. Klebonų tarpe buvo apklausinėtas ir kan. M. Daukša [70].

Kai kada nuncijai atvykdavo keliems mėnesiams Lietuvon, t. y. Vilniun. Vienas iš ryškesnių nunciju veidų XVI amž. gale buvo Bolognetti, kuris iš Vilniaus į Romą nuo 1583 m. galo iki 1584 m. pavasario prirašė eilę įdomių laiškų [71]. Kadangi nuncijai labai atsidėję sekė politinį gyvenimą, karaliaus dvaro, jo pareigūnų, ministerių, vadovaujančių didikų šeimų nusistatymą, jų *depešos* daugiausia yra skirtos politiniams klausimams.

Būtų atskiriems straipsniams temos apie atskirų nunciju veikimą respublikoje ir jų pranešimus, kiek šie liečia Lietuvą, juo labiau kad nunciju tarpe būdavo tokių, kuriuos kokie nors netikėti dalykai priversdavo labiau domėtis Lietuvos reikalais. Pavyzdžiui, Bolognetti susirūpinęs yra daug prirašęs laiškų, kad Steponas Batoras

---

[68] W. Meysztowicz, *De Archivo Nuntiaturae Varsaviensis, quod nunc in Archivo Secreto Vaticano servatur* (Studja Teologiczne, XII), Vatikanas, 1944.

[69] J. Totoraitis, *Vatikano archyve*, Lietuvos Praeitis, I, 1 (1940), 343, 345 psl. — Id., *Vatikano archyve*, Tiesos Kelias, 1938, 6 nr., 498-502 psl. — Id., *Slaptajame Vatikano archyve*, XX Amžius, 1938, 177 ir 178 nr. — *Tiesos Kelio*, 1938-39 tomuose prof. J. Totoraitis, remdamasis Vatikano archyvo medžiaga paskelbė eilę straipsnių. Plg. Z. Ivinskis, *Vatikano archyvas — aruodas lietuvių kultūros istorijai*, Aidai, 1950, 3 (29) nr., 110-113 psl.

[70] Tarkvinijaus Pekulo vizitacijos ištraukas padavė K. Jablonskis, *Papildomosios žinios apie kan. M. Daukšą*, Archivum Philologicum, IV (1933), 64-85 psl.

[71] *Monum. Pol. Vaticana*, VI, 609, 688 psl. ir kt.

neatiduotų Vilniaus vaivados posto Našlaitėlio Radvilos pusbrolio Radvilos sūnui, uoliam kalvinistui Kristupui Radvilai Rudajam.

1636 metais, kai šv. Kazimiero kūnas buvo perkeltas į puošnią jo relikvijoms Vilniaus bazilikoje padarytą koplyčią, didžiosiose iškilmėse dalyvavo ir nuncijus Filonardi, kurio pirmatakas Visconti keliais atvejais buvo pranešinėjęs Romon apie kazimierinių iškilmių ruošimą [72]. 1648 m. Vilniun buvo atvykęs nuncijus Torres [73], iš kurio pranešimų, be kitko, galima tiksliai rašyti apie visą Vladislovo Vazos ligos istoriją ir jo mirtį Merkinėje [74].

Patys įdomiausieji pranešimai, kurie tikrai «skaitosi lyg romanas», yra nuncijaus Pietro Vidoni puikios reliacijos, apimančios 8 metus (1652-1660) [75]. Paprastai kiekvienas nuncijus siusdavo vis ir šifruotų (skaičiais) pranešimų. Tai darė ir Vidoni. Dideliu vaizdingumu yra perduotos nuotaikos, baimės, gandai ir faktai, 1654 m. artėjant baisiajam Maskvos karui, kuris pasibaigė Lietuvos nuteriojimu. Keli tomai pranešimų ir vadinamieji *Avvisi* sudaro puikiausią iki šiol dar nepanaudotą šaltinį apie tą karą ir maskviečių okupaciją. Tas Vidoni, kaip šaltinis Lietuvos istorijai, yra labai didelės vertės!

XVIII amžiuje nuncijai davė žinių apie didįjį marą. Kadangi dauguma kunigų per marą, atlikdami patarnavimus, mirė (visuose Žemaičiuose esą belikę vargo, ligų ir bado kamuojamų 17 kunigų), nuncijus Spinola išsirūpino, kad likusieji kunigai galėtų kasdien laikyti dvejas Mišias.

Nuncijai ir XVIII amž vis pirmoje eilėje domėjosi politiniu gyvenimu. Net ir apie dignitorius renkamos žinios lietė politiką. Kai vyskupai buvo senato nariai, — o katalikų tikėjimas net ir pagal trečios gegužės konstituciją 1791 m. buvo viešpataujantis, — vyskupų veikimas didele dalimi buvo ir politinis. Tad apie juos nuncijai vis turėdavo ką nors pasakyti. Bet ir patys vyskupai nuo XVII amž. pradžios, pagal Tridento nuostatus, ėmė vykti Romon ar siuntinėti savo pranešimus.

2. *Lietuvos vyskupų reliacijos ir jų vizitai «Ad Limina Apostolorum».* — Pirmas žymesnis lietuvis dignitorius, kuris pats nuvyko Romon ir joje ilgiau sustojo, buvo ne kas kitas, kaip jaunas Vilniaus vyskupas, kunigaikštis Jurgis Radvila, kuris netrukus tapo kardinolu ir Krokuvos vyskupu. Jis yra miręs Romoje per Šventuosius Metus 1600 ir Gesù bažnyčioje palaidotas.

---

[72] *Nunziatura di Polonia*, 47, f. 275, 322, 468.
[73] *Nunz. Pol.*, 53.
[74] Ten pat, 56.
[75] Ten pat, 60-71.

XVI amž. yra žinoma studentų iš Lietuvos Bolonijoje, Pavijoje, Pizoje. Radvila gi atvyko studijoms į pačią Romą, į kilmingųjų kolegiją. Patekęs į globą kardinolo Bellarmino, kuris kaip tik dėstė jėzuitų kolegijoje nuo 1576 metų, Jurgis Radvila čia ir baigė savo studijas. Dar ir vėliau dviem atvejais (1591 ir 1600), atvykęs su didele palyda, Radvila buvo drauge Romos jėzuitų ir Kūrijos žymus informatorius apie religinę padėtį Lietuvoje 16-17 šimtmečių sąvartoje. Apie jauno kardinolo keliones ir gyvenimą Romoje yra įdomių archyvinių žinių, kurios turėtų būti iškeltos viešumon. (Štai, pvz., žinome, kaip jis 1591.VI.15 atvyksta Romon, lydimas žymaus skaičiaus vežimų — «*da buona comitiva di carozze*», kaip *Piazza del Popolo* jį pasitinka kardinolas Ipolitas Aldobrandini, būsimas popiežius Klemensas VIII, davęs šv. Kazimiero kulto brevę 1602 m., paskui kaip Radvila apsigyvena *Campo di fiore*, iškeldamas ten didžiausią puotą ir t. t.) [76].

Kolei Varšuvoje nebuvo pastoviai reziduojančio nuncijaus, Lietuvos santykiavimas su Roma ėjo paprastai per Lenkiją, dažnai *pasitelkiant* pakeliui ir jos keliautojų į tolimą žemę. Bet Tridento koncilijos nuostatų vykdymas pagaliau atnešė vieną naujovę, kuri labiau stiprino Lietuvos vyskupijų ir Apaštalų Sosto santykius. Tai buvo visus vyskupus liečiąs nuostatas, kas penkeri metai atvykti *Ad Limina Apostolorum* ir atvežti reliaciją apie vyskupijos religinę padėtį.

Vyskupų reliacijomis iš lietuvių pirmasis susidomėjo kun. Dr. J. Totoraitis, šį tą dar suspėdamas paskelbti spaudoje [77]. Visas didžiosios Lietuvos kunigaikštystės katalikų vyskupijų (Vilniaus, Medininkų, Lucko, Smolensko) reliacijas iki XVIII galo spausdinimui yra paruošęs kun. Rapolas Krasauskas.

Atskira įdomi tema būtų kalbėti apie vyskupų reliacijų turinį, įvertinti jas istoriškai, kaip šaltinį Lietuvos kultūros istorijai ir apskritai aprašyti pačius vyskupų ar jų įgaliotinių vizitus Romoje. Čia pasitenkinsime keliomis bendrausiomis ir inventariškomis pastabomis. Lietuvos vyskupų *Relationes Dioecesanae* bus galima sėkmingiau nagrinėti, kai jų tekstai *in extenso* bus visiems prieinami.

Šiandien yra gana sunku pasakyti, ar visos Vilniaus ir Medininkų vyskupų reliacijos yra patekusios į Tridento koncilijos kongregacijos archyvą. Jų nėra tiek, kiek iš viso turėtę būti. *Žemaičių* vyskupijai iki XVIII amž. galo iš viso yra suregistruota 23 skirtin-

---

[76] *Vat. Arch.*, *Avvisi*, 126, f. 3v. Vatikano ir kitų archyvų medžiaga gausiai naudodomasis kun. dr. P. Jatulis apie Jurgį Radvilą ruošia plačią monografiją.

[77] J. Totoraitis, *Vilniaus vyskupų reliacijos*, Tiesos Kelias, 1939, 2 nr., 81-90 psl.; 3 nr., 169-174 psl.; 4 nr., 271-280 psl.; 6 nr., 443-452 psl. — Id., *Merkelis Geišas*, Ten pat, 1939, 7-8 nr., 543-550 psl.

gų metų pozicijos, tačiau dalis jų nėra reliacijos, o tik prašymai atidėti atvykimą ar įgaliojimai *kitiems* lankyti *Limina Apostolorum*. Iki 1794 m. težinoma tik dvylika Žemaičių vyskupijos reliacijų, kai jau normaliai, skaičiuojant nuo pirmosios reliacijos 1624 m., turėtų būti 33-34.

1624 (1625) metų Žemaičių reliacija buvo surašyta vyskupo St. Kiškos (vysk. 1618-26). Nors jis Romon anksčiau buvo nusiuntęs savo atstovą, Varnių prel. Povetrijų, tačiau, taikydamas į Šventuosius Metus (1625), jis atvyko pats. Romoje St. Kiška jau buvo buvęs 1608, nuo Vilniaus vyskupijos atlikdamas privalomą vizitą. Romos Kūrijoje Kiška įtikino, jog didelei Žemaičių vyskupijai reikalingas sufraganas. Tad nuo 1625 m., pačiam Kiškai paskyrus stambią beneficiją (užrašė savo dvarą Daukšiškius), ir Medininkų diecezija gavo koadjutorių.

Paskutinė Žemaičių vyskupo reliacija iš 1794 metų, tiksliau kalbant 1793 m. vasario 2 d. surašyta Varšuvoje, yra pasirašyta vysk. Stepono Giedraičio. Apžvelgiant visas Žemaičių reliacijas per 169 metus (1625-1794), krinta į akis gana dideli tarpai. Po Kiškos pirmoji reliacija terandama po 15 metų pertraukos, t. y. Jurgio Tiškevičiaus laikais. 1939 jis pats atvyko Romon, absiveždamas savo reliaciją. Kita jo reliacija yra po 7 metų (1646 m. rugpiūčio 16 d. surašyta Alsėdžiuose). Pats vyskupas nevyko Romon, ir privalomą vizitą atlikti buvo įgaliotas katedros kanauninkas Jonas Nevelskis.

Dar didesnė pertrauka yra nuo vyskupo Aleksandro Sapiegos 1664 m. rugsėjo mėn. 30 d. Varniuose surašytos reliacijos iki ten pat 1748 m. rūpestingai paruoštos vysk. Antano Tiškevičiaus reliacijos. Čia neturime jokio atsakymo, ar tikrai Medininkų vyskupai tiek ilgai, net per 83 metus, Romai neteikė jokių reliacijų. Kiekvienu atveju anos tolimos vyskupijos ryšiai su Roma nebuvo stiprūs, ir Tridento nuostato vykdymas šlubavo, nors daug kartų vyskupai ir išsirūpindavo dispensas.

Per penkiasdešimt paskutiniųjų *Magni Ducatus Lithuaniae* metų Medininkų vyskupijos santykiai su Roma pagyvėjo. Pačios reliacijos, palyginus su pirmųjų bendriausiomis ir grynai formaliomis žiniomis, pasidarė išsamesnės ir platesnės. Jose buvo galima ir daug daugiau ką pažymėti. Jeigu, pavyzdžiui, iki XVII amžiaus pradžios Žemaičiuose nebuvo įsikūręs jokis vienuolynas, XVIII amžiuje jau buvo galima suteikti duomenų apie įvairių vienuolynų veikimą. Be to, rūpestingiau ir plačiau buvo rašoma apie atskiras parapijas, kokius nepaprastus bažnytinio gyvenimo nutikimus, žymesnes relikvijas parapijų bažnyčiose, brolijas ir kt.

Antano Tiškevičiaus 1748 m reliacija buvo tokia išsami, kad

ten ne tik plačiai aprašoma katedros bažnyčia, jos altorius, paduodamas bažnytinis inventorius, kapitulos sudėtis ir t t., bet suteikiama įdomių žinių ir apie parapijas, jose veikiančias brolijas ir kt. Apie Šiluvą, pvz., vyskupas žinojo papasakoti, kaip stebuklingai, seneliui atgaunant regėjimą, buvo surasti kalvinistų sugriautos bažnyčios dokumentai. O savo reliacijoje 1755 m., palyginti, plačiai vyskupas Tiškevičius paminėjo Žagarėje prie Barboros Umiastauskaitės kūno vykstančius stebuklus. Vyskupas Lopacinskis reliacijon įrašė, kad jo širdį pripildąs sunkus nuliūdimas, kai didelė dalis bajorų retai būna bažnyčioje, « kada žemaitiškai (*in lingua vernacula Samogitica*) yra aiškinamas katekizmas ir sakomi lietuviški pamokslai ».

Vilniaus vyskupija, kurios Koncilijos kongregacijoje iki XVIII a. galo žinoma 18 diecezinių reliacijų savo pranešimus pradėjo tiekti Romai anksčiau, negu Medininkai. Pirmoji jų yra Benedikto Vainiaus (Voinos) iš 1605 metų (t. y. 20 metų anksčiau už Medininkų). Vilniuje ir nustatytasis penkmečio reguliarumas buvo labiau paisomas. Pavyzdžiui, per pirmus 20 metų Koncilijos kongregacijai buvo pristatytos penkios reliacijos (1605, 1609, 1614, 1622, 1625). Ir toliau dar iki pat XVII amž. vidurio katastrofos (1655 m. « maskolių » okupacija Vilniuje, Kaune ir Gardine, o Žemaičiuose švedų antplūdis) Vilniaus diecezija buvo pavyzdinga, nes iš viso iki 1651 metų buvo surašytos aštuonios reliacijos, vis kas penkeri metai kam nors atliekant kelionę *Ad Limina Apostolorum*.

Iš spausdintų Vilniaus kapitulos aktų santraukų [78] galima nesunkiai nustatyti, kada kokius santykius vyskupija palaikė su Roma, kas iš kapitulos narių jon atvykdavo. Reikšmingiausias ir ilgiausiai trukęs vizitas buvo kan. Svięcickio, kuris 1604 m. pavasarį parvežė šv. Kazimiero vėliavą ir jo kulto paskelbimo brevę. O paskui ėjo viena po kitos reliacijos. Kai pats vyskupas Benediktas Vainius laiku negalėjo Romon atvykti, 1615 m. birželio 3 d. teisinosi jis iš Pavijos, kad dėl sumišimų (karai su švedais ir Maskva), dėl politinių darbų ir dėl nesveikatos negalėjęs pats asmeniškai atvykti pas popiežių [79].

Ryšių su Roma tvarkingumas XVII amž. antroje pusėje krito ir Vilniaus diecezijoje. Nuo 1651 iki 1697 m. pasidarė 46 metų pertrauka. Neteko aptikti net dispensų. Gal ir patys nuncijai protarpiais nustodavo raginti vyskupus neužmiršti diecezinių pranešimų, kaip, pvz., buvo daroma XVII amž. pirmame ketvirtyje [80].

---

[78] J. Kurczewski, *Kościół Zamkowy*, III, 1916.
[79] *Nunz. di Pol.*, Add., 5.
[80] Plg. J. Pastor, *Geschichte der Paepste*, XIII, 1, 110 psl. (išnaša).

Iš XVIII amž. Vilniaus vyskupijoje žinomos 8 reliacijos, kurių paskutinė yra iš 1773-74 metų (tuoj po I-jo padalinimo) vysk. Masalskio.

Iš įvairių dispensų ir vyskupų teisinimosi matyti, jog Lietuvos vyskupai nenoriai ir retai patys tegalėdavo atlikti kelionę Romon. Jeigu nebuvo siunčiamas kokis kapitulos narys, nuo XVIII a. pradžios vis labiau imta naudotis Romoje sėdinčiais italais įgaliotiniais, kurie atlikdavo reikalingą aplankymą *Ad Limina Apostolorum.*

Čia nebesustosime ties įprastiniais vyskupų ir parapijų klebonų reikalų raštais, dėl kurių — dažniausiai per nunciją — Romon būdavo rašoma, ypač dėl įprastinės beneficijų akumuliacijos, nes Tridento nuostatai teleido valdyti vieną parapiją.

Sprendžiant iš viso susirašinėjimo, iš, palyginti, ne labai gausių vyskupų laiškų (yra atskiras Vatikano archyvo skyrius *Lettere di Vescovi e prelati*) ir iš kitų aktų, galima nustatyti, kad nunciją bei Romos santykiai su vyskupais vystėsi normaliai.

Tik Žemaičių vyskupas Petras Parčauskis 1656 metais buvo užsitraukęs popiežiaus Aleksandro VII rūstybę. Nuncijui Vidoni buvo duotas parėdymas užvesti prieš jį bylą dėl to, kad jis susidėjęs su heretikais švedais ir bandęs su jų pagalba — kaip bulė sakė — laimėti sau Vilniaus vyskupiją [81]. Žinia, vyskupas Parčauskis, drauge su kalvinistu Jonušu Radvila (ir dar keliais kitais!), buvo nutraukę Kėdainiuose 1655 m. uniją su Lenkija ir tokią pat uniją sudarę su švedais. Lenkai Jonušui Radvilai ir vyskupui negalėjo dovanoti. Bet jų akcija pas nunciją ir Romoje prieš Parčauskį pasibaigė tuo, kad šis po 3 metų (1658) nenubaustas Alsėdžiuose pasimirė.

Diecezinėmis reliacijomis, laiškais į Romą ir vyskupų ryšio su nuncijum palaikymu Lietuvos santykiai su Apaštalų Sostu neišsisėmė. Būtų dar plati ir atskira tema apžvelgti visus tuos Romos lankytojus, kurie iš Lietuvos traukdavo į Amžinąjį Miestą, kaip pilgrimai, studentai, kaip pareigūnai, turį reikalų į savo vienuolynų vadovybes, kaip Romos Kūrijos lankytojai, pagaliau kaip nusidėjėliai atgailautojai, kuriems buvo uždedama atgaila — aplankyti šv. Petro grabą. Šiek tiek tos rūšies įdomių faktų per tris šimtmečius patiekia Vilniaus kapitulos aktų santraukos.

3. *Lietuvos-Lenkijos respublikos atstovas Romoje ir kiti ryšiai su Apaštalų Sostu.* — Romoje į paskutiniųjų Gediminaičių (Zigmanto Senojo ir jo sūnaus Zigmanto Augusto) valdomą valstybę protestantizmo epochos metu buvo imta kreipti daug dėmesio. Kardinolų

---

[81] *Bullarium Rom.*, T. VI, P. IV, 88 psl.

kolegijoje buvo paskirtas *Kardinolas — Lenkijos protektorius* [82]. Į tokį prie Apaštalų Sosto *protettore del regno di Polonia*, kurių tarpe gana veiklus buvo XVII amž. viduryje kardinolas Orsini, kreipdavosi Lietuvos-Lenkijos valdovai ir aukštieji dignitoriai.

Santykiavimas tarp žečpospolitos ir Apaštalų Sosto dar labiau išryškėjo, kai XVII-XVIII amž. pastoviai prie Šv. Sosto buvo nusiunčiamas bendrosios respublikos atstovas.

Pradedant Jogailos siųstu Poznanės vyskupu Dobrogostu (1388), yra suskaičiuota, kad iki 1633 karaliaus ar bendrosios respublikos vardu Romon su įvairiomis misijomis buvo nusiųsta 30 pasiuntinių. Jų tarpe buvo Pilypas Buonaccorsi, minėtasis Ciołek, savo kronika pagarsėjęs Martynas Kromeris, Varmijos vyskupas Hosius, Povilas Uchańskis, Andrius Batoras ir daug kitų.

1633 m. ambasadoriaus titulu buvo paskirtas Karūnos iždininkas Jurgis Osolinskis, apie kurio puošnų įvažiavimą Romon tada daug prirašyta. Bet pastovumo toji atstovybė prie Šv. Sosto, kaip, pvz., Ispanijos, Prancūzijos pasiuntinybės, neturėjo. Įvairiais titulais pasiuntiniai nuolat keitėsi. Jie būdavo išsiunčiami, atsiradus kokiai specijaliai misijai, pavyzdžiui, pranešti apie naujo valdovo išrinkimą, ir jie, ilgai nepabuvę, grįždavo. Iki 1768, t. y. per 135 metus, yra žinoma 27 atstovų pavardės [83]. Jų tarpe 1680 m. ambasadoriumi buvo paskirtas iš katalikiškosios Radvilų giminės Boguslovas Radvila, apie kurio iškilmingą atvykimą, su kelių šimtų gražiai mundiruotų lenkų ir lietuvių karių svita, yra žinomos visos smulkmenos. Paminėjo tai ir ceremonijų magistras savo dienoraštyje. Tai buvo perdėm puošnaus baroko amžius, kai arkliai buvo perdažomi, jų pakinktai auksinami ar sidabrinami. Kaip Jono Sobieskio švogeris, Radvila turėjo, be kitko, pavedimą pranešti popiežiui Inocentui XI apie Sobieskio išrinkimą karaliumi. Paminėtinas taip pat Lietuvos taurininkas kunigaikštis Juozapas Čartoriskis (nepaprastas pasiuntinys 1765 m.).

Apie tų pasiuntinių veikimą jų ceremoningą prisistatymą, ar kartais privalomo protokolo nepaisymą, ceremonijų magistrų *diarijai* duoda įdomių pastabų. Pats respublikos atstovavimas čia tevyko Lenkijos vardu. Jokių atskirų didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės reikalų čia nebuvo keliama.

---

[82] E. Zivier, *Die zwei letzten Jagiellonen*, 1915, 525 psl.

[83] Plačiau žr. C. Papée, *L'Ambassade de Pologne près le Saint Siège au cours des siècles*, Antemurale, III, Romae, 1956, 5-24 psl. (ten nurodyta bibliogr.). Plg. M. Loret, *Życie polskie w Rzymie w XVIII wieku*, Roma, 1930. — Etienne Duda, *Le Saint-Siège devant les événements politiques de Pologne à la veille de son premier partage*, Sacrum Poloniae Millennium, I (1954), 139-207 psl. (plati dokumentacija ir šaltinių priedai).

V. Trumpos išvados

Iš čia probėkšmiais išdėstytų faktų seka šios išvados:

1. Ilgai pati Lietuva neišvystė stipresnių ryšių su Apaštalų Sostu ir nesirūpino jo plačiau informuoti apie atskirus didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos reikalus. Tad Lenkija, jausdamasi ne tik Lietuvos «krikštytoja», bet krikšto amžiumi žymiai vyresnė ir pajėgesnė, Romoje vis kalbėdavo abiejų tautų vardu. Jau nuo seno (XV amž.) Lietuva Romos Kūrijoje dažnai ėjo bendru vardu «Polonia».

2. Kaip nuncijų reliacijos rodo, ilgai Romoje nebuvo tikslesnių duomenų apie Lietuvą. Ji vis dar ir XVII amž. gale skaitėsi kraštas su stipriomis pagoniškomis liekanomis. Didžiajai Lietuvos Kunigaikštijai jau prieš 3-4 šimtmečius buvo galima pritaikyti posakį, kuris jai tiko per ir po I-jo pasaulinio karo: *Elle n'a pas eu une bonne presse*! Iš tikrųjų, Lietuva ilgai sau nesulaukė palankios, t. y. objektyvios opinijos ar spaudos. Lietuvių tautos naudai Romoje niekada tinkamai nėra buvęs įvertintas vienas reikšmingas faktas. Tiek ilgai globotasis ir visokiomis privilegijomis aprūpintas vokiečių ordinas, kuris per du šimtus metų lašino kraują iš gyvo lietuvių tautos kūno, pirmasis atkrito nuo Romos, kai tik pasirodė Liuterio mokslas. O beveik dar naujakrikštai lietuviai herezijai ne tik atsispyrė, bet iki pat paskučiausių dienų išlaikė gyvą prisirišimą Romai ir jau pirmojo karaliaus statytam lotyniškam kryžiui.

3. Beveik visą laiką Varšuvoje gyvendami, lenkų informatorių apsupti, eidami savo pareigas nuncijai, kai klausimai paliesdavo Lietuvos ir Lenkijos reikalus, testodavo lenkų pusėje. Taip buvo, pvz., kai Gniezno primo seserėnas J. Voronieckis, kuris nė žodžio nemokėjo lietuviškai, veržėsi į Medininkų vyskupus. Nuncijus primui buvo davęs didelius pažadus. Jeigu ne stiprus jėzuitų užtarimas Romoje M. Griedraičio ir jeigu ne Henriko Valois staigus pabėgimas iš Lenkijos, pirmųjų lietuviškų katalikų knygų inspiratorius nebūtų tapęs Žemaičių vyskupu. Vėl perdėm lenkų pusėje atsistojo nuncijus, kai 1592 metais prasidėjo aštuonerių metų konfliktas dėl Vilniaus vyskupo paskyrimo. Kiekvienas separatinis lietuvių žygis nuncijui buvo perstatomas kaip bendro katalikų fronto ardymas.

4. Pradėjus Lietuvoje ir Lenkijoje vykdyti Tridento koncilijos nutarimus, t. y. stengiantis juos įgyvendinti atskirose vyskupijose, sustiprėjo Lietuvos vyskupų ryšiai su Apaštalų Sostu. Protestantizmo bangai atslūgus, sustiprėjo ir katalikybėn grįžusių magnatų dėmesys Romai. Daugelis jų (Radvilos, Sapiegos, Pacai ir kt.) nuolat patys rašinėjo popiežiui laiškus. Dėl bažnyčių retumo jie dažnai

kreipdavosi vežiojamų altorėlių, ar pasninkų lengvatų reikalu (ligos metu).

Katalikų tikėjime sustiprėjusi Lietuva pasitiko XIX amžiaus rusų jungą, sugebėdama įrodyti savo prisirišimą Romai. Už ištikimybę lotyniškam kryžiui ir Apaštalų Sostui po 1863 metų ji sudėjo daug aukų. Dar didesnius ir tikrai istorijos dėmesio vertus tautos kentėjimus po 1940 m. tinkamai teįvertins generacijos po mūsų.

BIBLIOGRAFIJA

ABRAHAM, WŁ., *Sprawozdanie z poszukiwań w Archiwach i bibliotekach Rzymskich.* Kraków, 1889 (atsp. iš *Script. rer. Polon.* XIII). Žiūrėtini dar du tolimesni pranešimai, išleisti atspaudais Krokuvoje 1899 ir 1923.

J. BARTOSZEWICZ, *O nuncjuszach w Polsce* (Dzieła Juliana Bartoszewicza VIII, Studja historyczne i literackie, I), 1880, 133-154 psl.

BARYCZ, H., *Polacy na studiach w Rzymie w epoce odrodzenia 1440-1600.* Kraków, 1938.

BEDNARSKI, ST., *Stosunki kardynała Rob. Bellarmina z Polską i Polakami. Na podstawie korespondenc.* (Atsp. iš *Przegląd Powszechny*). Kraków, 1928.

BORATYŃSKI, L., *Wiadomość o dawnem Hospicyum Polskiem w Rzymie* (Sprawozdanie Akadem. Umiejętności 1911, Nr. 1).

DŁUGOSZ, TEOFIL, *Biskupia Visitatio Liminum,* (Collectanea Theologica 13), 1933.

KRASAUSKAS, R. (= R. Krs.), *Nuncijai Lietuvos-Lenkijos valstybėje* (Lietuvių Enciklopedija, XX tom., — duotas tikslus visų nuncijų sąrašas).

STAERK, ANT., *Zbiór listów własnoręcznych różnych kardynałów do rodziny XX. Radziwiłłów 1545-1729,* (Kwartalnik Litewski I, Nr. 3, 1910, 3-13 psl.).

ŠMURLO, E., *Rossija i Italija,* I-IV tom., 1907-1927, (daug geros medžiagos apie Lietuvą).

ŠMURLO, E., *Pamiatniki kul'turnych i diplomatićeskich snošenij Rossij s Italijej,* 1925.

TYSZKOWSKI, K., *Przejście Lwa Sapiehy na katolicyzm,* (Reformacja w Polsce, 1922, 198-203 psl.).

TOLSTOY, DMITRY, *Le catholicisme Romain en Russie. Etudes historiques.* I, Paris, 1863 (yra pažvelgta visų katalikų vyskupijų istorija).

P. S.: Platesnė bibliografija yra numatyta prie šaltinių tomo *Relationes Dioecesanae.*

Roma, 1957 metų rugsėjo mėn. 29 (Šv. Mykolo Archangelo) dieną.

ZENONAS IVINSKIS

Roma

KAI KURIE SPAUSDINTI Z. IVINSKIO DARBAI IŠ LIETUVOS ISTORIJOS SRITIES

A. Lietuvių kalba

1. *Vytauto jaunystė ir jo veikimas iki 1392 m.* (Rinkinyje « Vytautas Didysis 1430-1930 », red. P. Šležas, Kaunas 1930, 1-49 p.).
2. *Vytauto Didžiojo darbai Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje* (Katalikų Veikimo Centro leidinys) Kaunas 1930, 28 p.
3. *Vytautas Didysis istorinėje literatūroje ir jo perijodo bibliografija* (Athenaeum I, Nr. 2 1930, 190-212 p. ; II, Nr. 1, 1931, 89-141 p.).
4. *Lietuvos valstiečių luomo susiformavimas ir raida* (Athen. IV, 1933, 28-45 p.).
5. *Krikščioniškosios Vakarų Europos santykiai su pagoniškąja Lietuva* (Athenaeum IV, 1933, 135-144 p.).
6. *Lietuvos vakarų sienos bei Klaipėdos klausimas Vytauto laikais* (Naujoji Romuva 1933, Nr. 120, Nr. 121).
7. *Vokiečių literatūra Klaipėdos krašto klausimu* (Bibliografijos Žinios 1933, Nr. 1).
8. *Užsieniuose lietuvių ir apie Lietuvą rašytos disertacijos* (Bibliografijos Žinios 1933, Nr. 2).
9. *Lietuvių ir Prūsų prekybiniai santykiai pirmoje XVI a. pusėje* (Židinys XVIII, 1933, Nr. 8-9, 134-149 p.).
10. *Motiejaus K. Liubauskio mokslo darbai Lietuvos istorijos srityje* (Židinys XVIII, 1933, Nr. 8-9, 164-171 p. .
11. *Lietuvos prekyba su Prūsais, I. Iki XVI amžiaus pradžios.* Kaunas 1934 (V. D. Universiteto Teol. Filos. fakulteto leidinys) 208 p. + 2 žemėlap.
12. *Jogaila Lietuvos istorijoje* (unija, krikštas, Tannenbergas, asmens charakteristika) (Naujoji Romuva 1934, Nr. 171-173).
13. *Senosios Lietuvos ūkis* (Vairas XI, 1934, Nr. 7, 287-301 p.).
14. *Kovos bruožai dėl Žemaičių ir jų sienų* (Athenaeum V, 1935, 54-117 p.).
15. *Jogailos santykiai su Kęstučiu ir Vytautu iki 1392 m.* ir *Jogaila valstybininkas ir žmogus* (Rinkinys « Jogaila », red. Ad. Šapoka, Kaunas 1935, 45-79 p., 311-328 p.).
16. *Karalienės Barboros Radvilaitės drama* (Naujoji Vaidilutė, 1935, Nr. 8-9, 312-321 p. ; Nr. 10, 376-380 p.).
17. *Kariuomenės vaidmuo Lietuvos valstybę atstatant* (Židinys XXII, 1935, Nr. 7, 31-40 p.).
18. *Lietuvos istorijos problemos* (Naujoji Romuva 1935, Nr. 220-221).
19. *Lietuviai Braunsbergo kunigų seminarijoje XVI-XVIII šimtm.* (Tiesos Kelias 1935, Nr. 7-8, 407-413 p.).
20. *Saulės-Šiaulių kautynės 1236 m. ir jų reikšmė.* Kaunas 1936 (Kariuomenės Štabo Spaudos ir Švietimo skyriaus leidinys, atspaudas iš Karo Archyvo VII) 50 p.
21. *Senosios Lietuvos vaidmuo Europos istorijoje* (Židinys 1936, XXIII, Nr. 5-6, 507-16).
22. *Eilėtoji Livonijos kronika ir jos autentiškumas* (Židinys XXIV 1936, Nr. 10, 289-302 p.).

23. *Simanas Daukantas ir Lietuvos istorija* (Naujoji Romuva 1936, Nr. 11-12).
24. *Pilėnai ir Margis prieš 600 metų* (Kardas 1936, Nr. 23).
25. *Lietuvos istorija* 1385-1572 (« Lietuvos istorija », red. Ad. Šapoka, Kaunas 1936, 102-255 p.).
26. *Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių auklėjimas.* Keletas bruožų didž. Lietuvos kunigaikščių jaunystei pažinti (Lietuvos Mokykla 1937, Nr. 6-7, 405-429 p.).
27. *Pabaltijo istorijos problemos* (Židinys XXVI, 1937, Nr. 10, 257-268 p.).
28. *Antanas Alekna* (L. K. Mokslo Akademijos Suvažiavimo Darbai II. Kaunas 1937, 416-424 p.).
29. *Po kryžiaus ženklu.* Lietuvos krikšto 550 metų sukakčiai atminti (Tiesos Kelias 1937, Nr. 7-8, atsp. 16 psl.).
30. *Senovės lietuvių kultūros problemos* (Naujoji Romuva 1937. Nr. 4-6).
31. *Steponas Batoras ir Lietuva* (Kardas 1937, Nr. 4).
32. *Atsiminimai iš kovų dėl Lietuvos nepriklausomybės* (Dėl V. Bartuškos knygos) (Naujoji Romuva 1937, Nr. 25-26).
33. *Durbės kautynės 1260 m. ir jų politinis vaidmuo.* Žemaičių karai su vokiečiais 1256-1270 m. laikotarpyje. Kaunas 1938 (Kariuomenė Štabo Spaudos ir Švietimo Skyriaus leidinys, atspaudas iš Karo Arcyhvo VII ir IX) 114 p.
34. *Senovės lietuvių religijos bibliografija.* Kaunas 1938 (atspaudas iš žurnalo Soter 1935-37) 160 p.
35. *Lietuvos padėtis 1917-18 m. ir. Vasario 16 d. akto genezė* (Židinys XXVII, 1938, XXVIII, 1938, Nr. 8-9, 228-241 p.; XXIX, 1939, Nr. 1, 35-42 p., Nr. 2, 196-211 p.).
36. *Krikščionybės kelias Lietuvon* (Tiesos Kelias 1938, Nr. 5, 273-312 p. Tas pats rinkinyje « Krikščionybė Lietuvoje », Šv. Kazimiero Draugijos leidinys, 9-47 p.).
37. *Vytauto karūnacija ir jos reikšmė lietuvių tautai* (Mūsų Žinynas 1938, Nr. 9, 323-340 p.).
38. *Medžių kultas lietuvių religijoje* (Soter XV, 1938, Nr. 2, 140-176 p.; XVI, 1939, 113-144 p.).
39. *Lietuvos istorija romantizmo metu ir dabar* (L. K. Mokslo Akademijos Suvažiavimo darbai III, 1940, 320-341 p.).
40. *Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių ekonominė politika savo dvaruose iki XVI amž. pusės* (Lietuvos Praeitis I, 1940, sąsiuv. 1, 5-28 p.).
41. *Trakų salos pilis.* Jos praeitis ir dabartinė būklė. Kaunas 1941 (drauge su inž. J. Borovskiu. Atspaudas iš Vytauto Didžiojo Kultūros Muziejaus Metraščio I, red. Povilas Karazija) 125 p.+XXV p. iliustr.
42. *Senasis lietuvių tikėjimas* (Kūryba 1944, Nr. 3, 171-178 p.).
43. *Rugsėjo 8-ji ir Vytautas.* Vytautas Didysis ir jo vaidmuo lietuvių tautai (Aidai 1946, Nr. 11, 179-181, 184-185 p. München, red. Vyt. J. Bieliauskas).
44. *Lietuvių tautos istorijos periodizacijos metmens* (Tremtinių Mokykla, Weilheim-Teck, red. Anat. Kairys, 1946, Nr. 3-4, 55-65 p.).
45. *Stasys Šalkauskis — žmogus ir profesorius.* Atsiminimų žiupsnelis (Tremtinių Mokykla 1946, Nr. 5-6, 16-25 p.).
46. *Kunigo vaidmuo lietuvių tautos atgimime* (Naujasis Gyvenimas, red. kun. V. Bagdonavičius, München, 1946, Nr. 14-17).
47. *Lietuvių tautos valstybinės sąmonės reikšmingieji etapai* (Aidai, München-Augsburg, red. K. Bradūnas, 1947, Nr. 1, 10-13 p.; Nr. 2, 75-80 p.).
48. *Praeities reikšmė lietuvių tautos išsilaikymui* (Aidai 1947, Nr. 9, 389-398

49. *Kelias i laisvę ir Vasario 16-toji* (Aidai 1948, Nr. 11, 49-56 p.).
50. *Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo XVI-XVIII amž.* (Aidai 1948, Nr. 18, 365-368 p. Maž. Lietuvai skirtas Nr. — red. Ad. Šapoka).
51. *Lietuvių kultūros problemos ir jos tarpsniai* (Aidai, Schwäbisch Gmünd, red. J. Grinius ir Paulius Jurkus, 1949, Nr. 22, 17-23 p.; Nr. 23, 58-64 p.).
52. *Vatikano archyvas — aruodas lietuvių kultūros istorijai* (Aidai, red. A, Vaičiulaitis, JAV, 1950, Nr. 3 (29) 110-113 p.).
53. *Merkelis Giedraitis arba Lietuva dviejų amžių sąvartoje* (Aidai, 1951, Nr. 3, 110-120 p.; Nr. 4, 163-170 p.; Nr. 5, 207-216 p.; Nr. 6, 254-263 p.; Nr. 7, 317-324 p.).
54. *Lietuvos Bažnyčios keliu.* Karaliaus Mindaugo krikšto 700 metų ir Lietuvos bažnytinės provincijos 25 metų sukaktims paminėti. (Lietuviškas ir angliškas tekstas. A. L. R. K. Kunigų Vienybės leidinys) Brooklyn, N. Y. 1951, 30 p.
55. *Vysk. Petras Pranciškus Būčys, žmogus, vienuolis, lietuvis* (Aidai 1952, Nr. 1, 1-17 p.).
56. *Prelatas Kazimieras Šaulys.* Jo 80 metų amžiaus sukaktį minint (Aidai 1952, Nr. 2, 61-67 p.).
57. *Mažosios Lietuvos lietuviai* (Aidai 1953, Nr. 2, 57-62 p.).
58. *Lietuvių kalba viešajame Lietuvos XVI-XVII a. gyvenime.* Žiupsnelis medžiagos iš Romos archyvų. (Aidai 1953, Nr. 8, 360-368; Nr. 9, 408-417 p.).
59. *Mindaugas ir jo karūna* (Aidai 1954, Nr. 1, 1-8 p.; Nr. 2, 55-59 p.).
60. *Lietuvių tautos žygių šaltiniai.* Karaliaučiaus archyvo svarba Lietuvos praeičiai (Aidai 1954, 297-302 p.).
61. *Pirmosios lietuviškos knygos Didžiojoje Lietuvoje* (Laiškai Lietuviams 1954, Nr. 9, 268-275 p.; Nr. 10, 296-300 p.).
62. *Atbundančios tautos žygiai ir veikėjai.* Prof. M. Biržiškos « Lietuvių tautos kelias ». (Aidai 1955, Nr. 1, 29-38 p.).
63. *Visas gyvenimas lietuviškai knygai.* Vacl. Biržiškos 70 m. amžiaus sukaktis (Aidai 1955, Nr. 4-5, 155-158 p.).
64. *Šventas Kazimieras, 1458-1484.* New York, N. Y. 1955, 222 p.+72 p. iliustr.
65. *Bažnytinis giedojimas Lietuvoje XVI-XVII amž.* (Muzikos Žinios 1954, Nr. 4, 100-109 p.; 1955, Nr. 2, 59-62 p., Nr. 4, 116-122 p.; 1956, Nr. 2, 35-37 p.).
66. *Merkelis Giedraitis ir jo laikų Lietuva* (Aidai 1955, Nr. 9, 377-381 p. (Žemaičių religinė padėtis vysk. Jurgio Petkūno-Petkevičiaus laikais); 1956, Nr. 4, 265-269 p. (Žemaičių religinė padėtis prieš vyskupą Merkelį Giedraitį); Nr. 10, 460-462 p. (Protestantizmo krizė Lietuvoje).
66. *Šv. Kazimiero žygis Vengrijon.* Pastangos Kazimieraitį pasodinti vengrų karaliumi (Aidai 1958, Nr. 3, 108-117 p.).
67. *Marijos garbinimas Lietuvoje* (Knygoje: Maceina, A., Didžioji Padėjėja, Putnam, Conn. 1958, 187-232 p.).
68. *Lietuvos valstybės galybės kūrėjas Didysis Gediminas (1316-41)* (Aidai 1959, Nr. 9, 376-383 p.; Nr. 10, 422-427 p.).
69. *Ikišioliniai lietuvių kultūros istorijos tyrinėjimai.* Bibliografiškai-kritiška apžvalga (Aidai 1960, Nr. 1, 22-30 p.).
70. *Didysis lietuvių tautos laimėjimas prie Durbės 1260 m.* 700 metų nuo Durbės kautynių (1260-1960) ir jų politinis vaidmuo (Aidai 1960, Nr. 6, 233-240 p.).
71. *Žemaičių klausimas ir Žalgirio kautynės* (Aidai 1960, Nr. 7, 278-281 p.; Nr. 8, 323-328 p.).

72. *Prof. K. Jablonskio atminimui (1892-1960).* Jo įnašas Lietuvos istorijos mokslui (Aidai 1961, Nr. 1, 18-22 p.).
73. *Adolfo Šapokos darbai Lietuvos istorijos srityje* (Aidai 1961, Nr. 5).

B. Kitomis kalbomis

74. *Geschichte des Bauernstandes in Litauen.* Von den ältesten Zeiten bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts. Beiträge zur sozialen und wirtschaftlichen Entwicklung des Bauernstandes im Mittelalter. (Historische Studien, hgg. von Dr. Emil Ebering, Heft 236) Berlin 1933, 264 p.
75. *Die Handelsbeziehungen Litauens mit Riga im 14. Jahrhundert* (Conventus Primus Historic. Balticorum Rigae 16-20.VIII.1937, Riga 1938, 276-285 p.).
76. *Mindaugas und die Žemaiten.* Das politische Verhältnis des ersten Litauerkönigs zu seinen Westgebieten-Žemaitien. (Oepetatud Eesti Seltsi Toimetustet, XXX, (Liber saecularis) 1938, 2.Teil, 930-958 p.).
77. *Die osteuropaischen insbesondere die litauischen Handelsverhaltnisse im 16.Jh. und ihre Auswirkung auf den gesamteuropäischen Handel* (VIII-e Congrès International des Sciences Historiques, Zürich 1938, Communications présentées, 569-570 p. ; Actes du Congrès 371, 389-390 p.).
78. *A Contribution to the history of the conversion of Lithuania* (Baltic and Scandinavian Countries V, 1939, Nr. 1, 11-21 p.).
79. *Lithuania's role in European History* (Rink. « Living in Freedom », a sketch of independent Lithuania's achieviements. Published by Lithuanian Information Service, Augsburg 1949, 8-12 p.).
73. *Lituania. Storia civile e religiosa* : religione antica, il cristianesimo. (Enciclopedia Catolica VII, 1951, 1427-1432 p.).
74. *Mindaugas, primo re cristiano di Lituania* (L'Osservatore Romano 1951, Novembre 18, Nr. 268).
75. *Il vescovo M. Valančius difensore della Chiesa* (L'Osservatore Romano, 1952, Gennaio 28-29).
76. *Die Druckerei der Jesuiten in Vilnius und die ersten litauischen Bücher* (Commentationes Balticae I, Bonn 1954, 27-67 p.).
77. *Kirchengesang in Litauen im XVI-XVIII. Jahrhundert* (Commentationes Balticae I, 1954, 69-106 p.).
78. *Mindaugas und seine Krone* (Zeitschrift für Ostforschung III, 1954, Heft 3, 360-386 p.).
79. *King Mindaugas of Lithuania.* The creation of the Lithuania State in the 13th Century (East and West, 1955, Nr. 4, 51-56 p.).
80. *Die Rolle der Jesuiten im Dienste der Gegenreformation in Litauen* (Riassunti delle Comunicazioni del X Congresso Internazionale di scienze storiche, Roma 4-11 Settembre 1955, Vol. VII, Firenze 1955, 276-280 : Atti del X Congresso Internazionale, Roma 1957, 474-478 p.).
81. *In Defense of West European Culture* (Lituanus, Brooklyn, N. Y., 1956, Nr. 4 (9), 7-9 p.).

P. S. — Čia neminimi straipsniai Lietuviškoje Enciklopedijoje 1937-1944 (Kaune), Lietuvių Enciklopedijoje (JAV) ir kitose enciklopedijose. Neįtraukti taip pat straipsniai kaikuriuose žurnaluose (Į Laisvę, Lux Christi, Laiškai Lietuviams) savaitraščiuose ir kitoje periodinėje spaudoje (Trimite, Ateityje, Naujoje Aušroje, Darbininke, Drauge, Tėviškės Žiburiuose ir kt.).

Roma, 1961.V.28.